

Publication Patterns Analysis of the Humanities and Social Sciences in The Top 50 Countries in Comparison with the Total Publications of These Countries on the Web of Science Database

Afshin Hamdipour^{1*}

Rasoul Zavaragi²

Azam Sabatehagh³

- 1. Associate Professor, Department of knowledge and information science, University of Tabriz, Tabriz, Iran. (Corresponding Author)
- 2. Associate Professor, Department of knowledge and information science, University of Tabriz, Tabriz, Iran. Email: zavaragi@tabrizu.ac.ir
- 3. MA, Department of knowledge and information science, University of Tabriz, Tabriz, Iran. Email: sabatehagh.lib@tabrizu.ac.ir

Email: hamdipour@tabrizu.ac.ir

Abstract

Date of Reception:
14/07/2020

Date of Acceptation:
09/01/2021

Purpose: The purpose of the present study is to analyze the publication patterns of the humanities and social sciences domain (HSSD) in the top 50 leading countries in comparison with their total publications at the Web of Science (WoS) during the years of 1990-2017.

Methodology: This study was conducted by scientometrics approach. Data were collected from WoS and entered into Excel software and analyzed with descriptive and inferential statistics.

Findings: The findings showed that out of 48329064 publications in 50 under-studied countries, 8517586 records (17.62%) have been published in the HSSD. The average growth rate of publication for the 50 countries in all disciplines was about 37% and in the HSSD it was about 45%. In all scientific disciplines, the Iranian publications' growth rate was 117%, which is 3.16 times larger than the average global growth rate. Also, the investigation of growth rate in the HSSD showed that China is at the top with 103%, while Iran with 100% and Indonesia with 98% ranked second and third respectively.

Conclusion: The humanities and social sciences publications in the 50% of under-studied countries is lower than publications of Pure Science, this shows the need for serious attention of these countries to HSSD researches.

Keywords: Social science and Humanities, Publication patterns, Scientific Production, Faculty Members

تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم

افشین حمدی پور^{*۱}

رسول زوارقی^۲

اعظم ثبات حق^۳

۱. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تبریز. (نویسنده مسئول)

۲. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تبریز.

Email: zavaraki@tabrizu.ac.ir

۳. کارشناس ارشد علم‌سنجی، دانشگاه تبریز.

Email: sabatehagh.lib@tabrizu.ac.ir

Email: hamdipour@tabriz.ac.ir

چکیده

هدف: تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ است.

روش‌شناسی: این مطالعه با رویکرد علم‌سنجی انجام شده است. داده‌ها از وبگاه علوم گردآوری و در فایل‌های اکسل وارد شد. نمونه آماری شامل تولیدات علمی ۵۰ کشور بوده و جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است.

یافته‌ها: از مجموع ۴۸۳۲۹۰۶۴ مدرک مربوط به کل حوزه‌های علمی ۵۰ کشور، ۸۵۱۷۵۸۶ مدرک در حوزه‌های علوم انسانی منتشر شده است که ۱۷.۶۲ درصد از کل انتشارات را تشکیل می‌دهد. میانگین نرخ رشد تولیدات علمی ۵۰ کشور در کل حوزه‌های علمی ۳۷ درصد و در علوم انسانی ۴۵ درصد بوده است. در کل حوزه‌های علمی بیشترین نرخ رشد مربوط به ایران با ۱۱۷ درصد بوده است که بیش از ۳.۱۶ برابر میانگین نرخ رشد جهانی است. با بررسی نرخ رشد تولیدات علمی حوزه‌های علوم انسانی مشخص شد، چین با ۱۰۳ درصد در رتبه اول و کشورهای ایران و اندونزی به ترتیب با ۱۰۰ و ۹۸ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن نیز نشان داد بین رتبه‌های تولیدات علمی کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور رابطه همبستگی مثبت وجود دارد.

نتیجه‌گیری: انتشارات علوم انسانی و اجتماعی نزدیک به ۵۰ درصد کشورهای مورد بررسی پایین‌تر از رتبه سایر علومشان بوده است که این امر توجه جدی این کشورها به علوم انسانی و اجتماعی را می‌طلبد.

واژگان کلیدی: حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی، الگوهای انتشاراتی، تولیدات علمی، اعضای هیئت علمی.

صفحه ۹۷-۱۲۲

دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۲۴

پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۲۰

تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم

مقدمه و بیان مسئله

تولید اطلاعات علمی از مهم‌ترین ابعاد توسعه پایدار به شمار می‌رود و بر سایر ابعاد توسعه، تأثیرگذار است. با ارزیابی توان تحقیقاتی یک کشور می‌توان میزان رشد، توسعه و پیشرفت آن کشور را ارزیابی کرد و با تحلیل میزان انتشارات علمی، روند فعالیت‌های علمی را بررسی نمود (مردانی، مردانی و شریف‌مقدم، ۱۳۹۰) و تأثیر آن را در ارتقای رتبه علمی کشورها در سطح جهان مشاهده کرد (گریچ^۱، ۲۰۱۹).

امروزه اصطلاح تولید علم، جایگاه ویژه‌ای در ادبیات کشورها دارد به طوری که جنبش نرم‌افزاری و تولید علم ذهن سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان امور علمی و پژوهشی کشورها را به خود مشغول نموده است (توکلی‌زاده، حاضری، نجفی و سهیلی، ۱۳۹۵) تولید علم در سطح جهان و مشارکت در انتشارات بین‌المللی نه تنها از لحاظ پیشرفت علمی بلکه، از نظر حفظ و تقویت هویت تاریخی و ملی نیز حائز اهمیت اساسی است (لطف‌آبادی، ۱۳۸۲). همه کشورها در برنامه‌های توسعه‌ای خود به افزایش سهم انتشارات در پایگاه‌های بین‌المللی تأکید دارند و در ایران نیز اسناد و برنامه‌های توسعه به صراحت به این امر تأکید نموده‌اند. برای نمونه در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ به توانایی در تولید علم و فناوری، سازمان‌دهی و بسیج امکانات و ظرفیت‌های کشور در جهت افزایش سهم کشور در تولیدات علمی جهان و تقویت نهضت نرم‌افزاری و ترویج پژوهش تأکید شده است (نقشه جامع علمی کشور، ۱۳۸۶). یکی از حوزه‌هایی که می‌تواند در توسعه و پیشرفت یک کشور تأثیرگذار باشد حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی است؛ زیرا مبانی فکری و چارچوب‌های نظری توسعه‌یافتگی بر آن استوار است. حوزه علوم انسانی در ایران، به دلایل مختلف اهمیت زیادی دارد. دغدغه‌های اساسی مردم و دولت در تاریخ معاصر ایران به مسئله «توسعه و پیشرفت» و وجود رابطه تنگاتنگ بین توسعه و علوم انسانی، یکی از مهم‌ترین دلایل به شمار می‌رود (قاسمی و امامی‌مبیدی، ۱۳۹۴).

هم‌زمان با رشد روند انتشارات توسط پژوهشگران در حوزه‌های مختلف علمی به نظر می‌رسد در برخی از حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی که به‌عنوان علوم نرم شناخته می‌شوند و بر شیوه‌های انتزاعی و ذهنی بیشتر تأکید دارند، نسبت انتشارات در مقایسه با سایر حوزه‌ها از جمله علوم پایه و تجربی که به‌عنوان علوم سخت شناخته شده‌اند و بر روش‌های عینی تکیه دارند (رضاقلی فامیان، ۱۳۹۷، ۱۱۸)، از رشد کافی برخوردار نیستند و از دلایل آن می‌توان به کتاب‌محور بودن (ون لیومن^۲ ۲۰۰۶)، قابل پیش‌بینی نبودن رفتار انتشاراتی و استنادی پژوهشگران این حوزه‌ها (نیدروف^۳ و همکاران ۱۹۸۹)، فردگرایی در انتشار تولیدات علمی (ون لیومن، ۲۰۰۶؛ ارکامبولت^۴ و همکاران ۲۰۰۶) و غیره اشاره کرد، از نظر گریچ (۲۰۱۹) بین سبک انتشاراتی علوم پایه و علوم انسانی تفاوت وجود دارد، محققانی که از یک رشته عبور می‌کنند ممکن است صدمات فرهنگی را در دنیای علم تجربه کنند. همچنین وی به تفاوت‌های مفاهیم، فلسفه‌ها و سبک‌های ارائه در علوم مختلف اشاره می‌کند. گریچ همچنین خاطر نشان می‌کند که اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها، پژوهشگران و دانشجویان به‌عنوان تولیدکنندگان آثار علمی این موضوع مهم را مورد توجه قرار دهند و تلاش‌های خود را برای ارتقای سطح تولید علم دانشگاه‌ها دو چندان نمایند. اما به نظر می‌رسد نویسندگان حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی غیرانگلیسی زبان اغلب در پایگاه‌های ملی به انتشار مقالات می‌پردازند (ندرهورف، ۲۰۰۶؛

1. Grech
2. Van Leeuwen
3. Nederhof
4. Archambault

هوانگ و چانگ، ۲۰۰۸؛ همرفلت، ۲۰۱۲؛ کونینگ، ۲۰۱۶، همرفلت، ۲۰۱۶؛ مختاری و میرزایی، ۱۳۹۵؛ قانع‌راد، ۱۳۹۶ نقل در فنادی نژاد و حیدری، زودآیند). این مقالات، در واقع سهم دانشمندان را در پیشبرد دانش نشان می‌دهند و ملاکی برای ارزشیابی فعالیت‌های آنان توسط همکارانشان است (توکلی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵). هرچند انتشار مقالات به زبان ملی و در پایگاه‌های ملی استفاده داخل کشور را به همراه دارد اما در شرایطی که جهانی شدن با معیارها و ارزش‌های خاص خود در همه جای جهان گسترش بی‌سابقه‌ای می‌یابد، اگر کشوری نتواند، به‌ویژه در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی جایگاه ویژه خود را در جهان کنونی باز کند، نمی‌تواند به رشد، پیشرفت و حتی به بقای فرهنگ ملی خود امیدوار باشد (لطف‌آبادی، ۱۳۸۲).

با توجه به اهمیت تولیدات علوم انسانی و اجتماعی و نقش آن در توسعه پایدار کشورها، به نظر می‌رسد الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در ۵۰ کشور پیشرو دنیا نسبت به کل تولیدات علمی آنها سنجیده شود تا هر کشور از موقعیت و جایگاه علمی خود مطلع شود و روند رشد خود را هم در کل حوزه‌ها و هم در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی رصد نماید. برای این منظور از رویکردهای علم‌سنجی استفاده می‌شود (لیدستدروف و واگنر^۱، ۲۰۰۸). از این رویکردها می‌توان، توسعه علمی کشورها را مورد مطالعه قرار داد. این مطالعات تا حدودی مشخص می‌کنند که فراوانی پژوهش‌های هر کشور، دانشگاه و مؤسسه، رشته علمی، افراد مختلف و روند آن چگونه است (عرفان‌منش و مروتی اردکانی، ۱۳۹۵، ۵۶)، پژوهشگران چه زمینه‌ها و موضوعاتی را برای پژوهش خود انتخاب می‌کنند و چه خلأهایی در موضوع مورد بحث وجود دارد، چه کسانی و چه نهادهایی و در کجا پژوهش‌ها را انجام می‌دهند، کدام نهادها و تا چه حد از پژوهش‌ها حمایت‌های مالی می‌کنند و این پژوهش‌ها چه تأثیری بر محیط علمی دارد (نظرزاده و همکاران، ۱۳۹۳). به‌رغم اهمیت تولیدات علمی در تمامی حوزه‌ها تاکنون پژوهشی روند انتشارات علمی در کل حوزه‌ها و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی را در بین کشورهای پیشرو بررسی نکرده است. بنابراین پژوهش حاضر می‌کوشد تا با بررسی الگوهای انتشاراتی ۵۰ کشور پیشرو در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی، ضمن مقایسه نسبت تولیدات علمی در این حوزه‌ها به کل انتشارات در کشورهای مورد مطالعه، نرخ رشد تولیدات علمی در علوم انسانی و اجتماعی نسبت به نرخ رشد سایر حوزه‌های علوم را نیز تعیین و مقایسه نماید.

سؤال‌های پژوهش

۱. روند انتشار مدارک ۵۰ کشور پیشرو در بین کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در وبگاه علوم طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ چگونه است؟
۲. کدام کشورهای مورد مطالعه بیشترین و کمترین تولیدات علمی را در بین کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ منتشر نموده‌اند؟
۳. انواع مدارک علمی ۵۰ کشور پیشرو دنیا در بین کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در وبگاه علوم طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ کدام است؟
۴. جایگاه زبان‌های ملی در تولید مدارک علمی ۵۰ کشور پیشرو در بین کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در وبگاه علوم طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ چگونه است؟
۵. تعداد و نسبت مدارک علوم انسانی نسبت به تعداد مدارک کل حوزه‌های علمی ۵۰ کشور پیشرو چگونه است؟

1. Leydesdorff and Wagner

تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم

۶. متوسط نرخ رشد تولیدات علمی ۵۰ کشور پیشرو در بین کل حوزه‌های علمی و در حوزه‌های علوم انسانی و

اجتماعی طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ به تفکیک نام کشور چگونه است؟

۷. ۱۰ حوزه موضوعی اول ۵۰ کشور پیشرو در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در وبگاه علوم طی سال‌های

۲۰۱۷-۱۹۹۰ کدام‌اند؟

فرضیه پژوهش

۱. بین کل تولیدات علمی و تولیدات حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو رابطه وجود دارد.

چارچوب نظری

علوم انسانی به ابعاد وجودی انسان و تلاش برای بهبود وضعیت جوامع بشری در زمینه‌های گوناگون اجتماعی مربوط است و در توسعه، حفظ و ارتقای ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه نقش اساسی دارد به همین دلیل در سال‌های اخیر به تولید دانش، بومی‌سازی دانش و اهمیت تربیت نیروهای متخصص در این دسته از علوم تأکید شده است (پناهی، ۱۳۸۸). باقری (۱۳۸۷) علوم انسانی را مجموعه‌ای از علوم و فنون مربوط به مطالعه و شناخت همه‌جانبه انسان تعریف نموده و به دلیل پیچیدگی شناخت انسان و کشف لایه‌های درونی مسائل انسانی، رسالت علوم انسانی را در قیاس با سایر علوم سنگین‌تر دانسته است. علوم انسانی نه تنها در حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی، بلکه در زمینه توسعه دانش و فناوری نیز نقشی راهبردی دارد (خورشیدی و پیشگاهی، ۱۳۹۱)؛ به طوری که پیشرفت صنعت در کشورهای صنعتی در حوزه علوم انسانی و در گرو اطلاعاتی است که متخصصان علوم انسانی آن را گردآوری کرده و در اختیار صنعتگران قرار داده‌اند (شمشیری، سلیمی، و سنگی، ۱۳۹۷). برخی معتقدند که علوم انسانی تأثیر گسترده‌ای بر زندگی فردی و اجتماعی دارد (عصاره، غفیفیان و نورمحمدی، ۱۳۹۸).

از سوی دیگر، توسعه علمی هر کشوری با استفاده از شاخص‌هایی مورد بررسی قرار می‌گیرد که یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها میزان تولیدات علمی نمایه‌شده در مجلات و مؤسسات معتبر بین‌المللی است. تولیدات علمی را می‌توان نیروی محرکه توسعه علمی هر کشوری دانست (عصاره و معرفت، ۱۳۸۴). مطالعه برون‌دادهای علمی شاخص مناسبی برای بررسی وضعیت پژوهش در یک حوزه است. تجزیه و تحلیل تولیدات علمی نتایجی را به دست می‌دهد که از آنها می‌توان حوزه‌های علمی، دانشگاه‌ها، کشورها و غیره را ارزیابی و نهادهای حرفه‌ای را در سیاست‌گذاری علمی یاری کرد. افرادی مانند کول^۱، ایلز^۲ و هول^۳ مقاله‌های علمی را معیاری برای مقایسه تولیدات علمی کشورهای مختلف می‌دانند (بهزادی و جوکار، ۱۳۸۸). متخصصان علم‌سنجی از شاخص‌هایی برای ارزیابی موقعیت مقالات در سطح بین‌المللی استفاده می‌کنند. این شاخص‌ها تعداد تولیدات علمی، تعداد کل استناد به آنها، تعداد استناد به هر مقاله، ضریب تأثیر، نیمه‌عمر استنادها را شامل می‌شوند. اهمیت این شاخص‌ها به اندازه‌ای است که به‌عنوان جزئی از مهم‌ترین شاخص‌های بازدهی علمی در برخی از نظام‌نامه‌های رتبه‌بندی بین‌المللی مورد توجه قرار می‌گیرند و معیار ارزیابی و اندازه‌گیری علم، فناوری و نوآوری را فراهم می‌کنند (نوروزی چاکلی؛ حسن‌زاده و نورمحمدی، ۱۳۸۸). برای مثال در رتبه‌بندی شانگهای ۲۰ درصد از وزن‌دهی به تولیدات علمی به تعداد مقالات نمایه‌شده در نمایه

1. Cole
2. Iles
3. Hulme

استنادی علوم (SCIE) و نمایه استنادی علوم اجتماعی (SSCI) اختصاص دارد (حسن‌زاده، نویدی، بیش، ۱۳۹۲). در این قسمت از پژوهش به پیشینه‌های انجام‌شده در موضوع مورد بحث پرداخته می‌شود.

پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش در داخل

داورپناه (۱۳۸۶) در بررسی رفتار انتشاراتی و استنادی علوم انسانی و اجتماعی را در پیوند با شاخص‌های علم‌سنجی در دو سطح ملی و بین‌المللی به این نتیجه رسید که رفتار انتشاراتی و استنادی حوزه علوم انسانی متفاوت از حوزه علوم است. بنابراین، شاخص‌های اساسی علم‌سنجی مانند نرخ استناد، عامل تأثیر و شاخص فوریت با توجه به اینکه نیمه عمر استنادی در حوزه علوم انسانی طولانی است در این حوزه کارایی چندانی ندارند. حسن‌زاده کمند و فدائی (۱۳۸۷) در بررسی تولیدات علمی اعضای هیئت علمی حوزه علوم انسانی دانشگاه تبریز طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۸۱، به این نتایج دست یافتند که بین متغیرهای سن، جنس، مرتبه علمی و محل اخذ مدرک تحصیلی افراد با میزان تولیدات علمی آنها رابطه معنی‌داری وجود دارد. در پژوهشی دیگر عصاره و باجی (۱۳۸۸) در بررسی روند رشد، شناسایی و معرفی تولیدات علمی تأثیرگذار و نویسندگان حوزه علوم اجتماعی ایران به این نتایج دست یافتند که میزان انتشارات علمی نویسندگان این حوزه‌ها طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۶ روندی صعودی را طی کرده است. رضایی و نوروزی چاکلی (۱۳۹۳) با انجام پژوهشی به شناسایی و اعتبارسنجی شاخص‌های ارزیابی بهره‌وری پژوهشی پژوهشگران ایران پرداختند. نتایج آنها نشان داد که برای پژوهشگران حوزه علوم انسانی شاخص‌های مربوط به کتاب اهمیت زیادی دارد، درحالی‌که برای پژوهشگران علوم پایه و علوم پزشکی، شاخص‌های مربوط به مقاله‌های بین‌المللی اهمیت بیشتری دارد و از نظر پژوهشگران فنی-مهندسی شاخص‌های مربوط به اختراعات و طرح‌های تحقیقاتی نسبت به سایر شاخص‌ها از اعتبار بیشتری در ارزیابی بهره‌وری پژوهشی پژوهشگران برخوردار است.

مرادی (۱۳۹۳) پژوهشی را با عنوان گذر پارادایمی از پژوهش‌های کمی به پژوهش‌های کیفی در علوم انسانی انجام داد. هدف از این پژوهش بررسی پارادایم‌های رایج و روش‌های پژوهش کیفی همراه با معیارهای ارزیابی کیفی آنها بوده است؛ مرادی عقیده داشت درک مبانی نظری و فلسفی پژوهش کیفی می‌تواند پژوهشگران حوزه علوم انسانی را تشویق به ارزیابی و استفاده از روش کیفی به‌منظور تحت تأثیر قراردادن عملکرد خودشان کند. وی مبانی دو پارادایم رایج علمی یعنی اثبات‌گرایی/فرااثبات‌گرایی و تفسیری را بررسی نمود و ارتباط مبانی پارادایمی و روش‌شناسی آنها را ارائه داد. علاوه‌براین، توکلی‌زاده راوری، حاضری، نجفی و سهیلی (۱۳۹۵) پژوهشی را با عنوان تحلیلی بر یک دهه تولید علم پژوهشگران ایرانی در سطح ملی از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ انجام دادند. نتایج آنها نشان داد که حوزه علوم انسانی با تعداد ۴۲۱ مجله و ۴۴۴۱۶ عنوان مقاله، بیشترین میزان تولید علمی را داشته است. همچنین این حوزه با داشتن هفده حوزه فرعی دارای بیشترین زیرحوزه بین حوزه‌های مورد مطالعه بوده است. همچنین یافته‌ها نشان داد که متوسط نرخ رشد سالانه انتشارات حوزه علوم انسانی طی سال‌های مورد بررسی ۲۶.۲ درصد، حوزه فنی مهندسی ۸۹.۵ درصد، کشاورزی، دامپزشکی و منابع طبیعی ۲۸.۹ درصد و حوزه علوم پایه ۲۹.۲ درصد می‌باشد. اسلامی (۱۳۹۶) پژوهشی را با هدف تدوین الگویی برای سنجش بهره‌وری پژوهشی اعضای هیئت علمی دانشکده‌های علوم اجتماعی و علوم انسانی دانشگاه تهران انجام داد. نتایج وی نشان داد که از دیدگاه اعضای هیئت

تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم

علمی، بعد «محیط پژوهش» دارای میانگین ۴.۱۷ و بعد «کیفیت برون‌دادهای پژوهش» دارای میانگین ۴.۰۲۳ و «اثر دستاوردهای پژوهش» با میانگین ۳.۷۹ به ترتیب اهمیت قرار دارند. نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان داد که در بعد «کیفیت برون‌دادهای پژوهش» ملاک‌های اخلاق در پژوهش و کیفیت پایان‌نامه و رساله، به ترتیب با بار عاملی ۰.۷۸ و ۰.۷۷، در بعد «اثر دستاوردهای پژوهش» ملاک‌های تعاملات پژوهشی و اشاعه و کاربست نتایج پژوهش به ترتیب با بار عاملی ۰.۸۴ و ۰.۸۲ و در بعد «محیط پژوهش» ملاک‌های مکانیزم تشویقی و منابع مالی و کالبدی به ترتیب دارای بار عاملی ۰.۸۸ و ۰.۸۲ بیشترین تأثیر را بر سازه‌های مربوطه داشته‌اند. تاج‌الدینی، باب‌الحوائجی و موسوی (۱۳۹۶) پژوهشی را با عنوان بررسی وضعیت ترجمان دانش در علوم انسانی کشور انجام دادند. ترجمان دانش فرایندی است که دانش را از بی‌مصرفی به عرصه عمل منتقل می‌نماید. نتایج این پژوهش حاکی از آن بود که ۶۱.۸٪ از اعضای هیئت علمی علوم انسانی کشور وضعیت منبع پژوهش، ۵۶.۶٪ از ایشان وضعیت محتوای پژوهش، ۶۶.۳٪ از ایشان وضعیت زمینه پژوهش، ۴۶.۳٪ از ایشان وضعیت محیط ارتباطی و ۵۸.۹٪ از ایشان وضعیت کاربران در ترجمان دانش علوم انسانی را در حد متوسط ارزیابی کرده‌اند؛ همچنین ۲۲.۴٪ از آنها وضعیت ترجمان دانش در علوم انسانی کشور را به طور کلی متوسط دانسته‌اند. بر اساس نتایج این پژوهش وضعیت ترجمان دانش در علوم انسانی ایران از دیدگاه اعضای هیئت علمی علوم انسانی کشور ضعیف است (۷۳.۴ درصد). این موضوع نشان‌دهنده آن است که علوم انسانی اصولاً با وجود نقش مهم و اساسی که در ایجاد تحول و بالندگی فکر دارند، هنگام پیش‌آمدن مباحث کاربردی و عملی در مهجوریت و انزوا قرار می‌گیرند. انزوای علمی که دارای ماهیت انسان‌سازی هستند، آسیب‌های جبران‌ناپذیری را به بدنه درونی جامعه وارد می‌سازد.

در پژوهشی دیگر، گودرزی (۱۳۹۶) تولیدات علمی دانشگاه تهران را در طول سال‌های ۱۹۸۸ تا ۲۰۱۲ میلادی در نمایه‌های استنادی علوم انسانی و اجتماعی پایگاه‌های وب آو ساینس و اسکوپوس را بررسی کرد. نتایج وی نشان داد که رشد تولیدات علمی در هر دو پایگاه روندی صعودی را طی کرده است و بیشترین میزان تولیدات علمی دانشگاه تهران در اسکوپوس و وب آو ساینس در سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ می‌باشد. بیشترین میزان رشد سالانه تولیدات علمی در پایگاه اسکوپوس و وب آو ساینس به ترتیب مربوط به سال‌های ۱۹۹۶ و ۲۰۰۳ است. بیشترین همکاری‌ها در سطح ملی در هر دو پایگاه با دانشگاه علوم پزشکی تهران و در سطح بین‌المللی با کشور آمریکا می‌باشد. پرتولیدترین حوزه موضوعی دانشگاه تهران در اسکوپوس بین‌رشته‌ای و علوم اجتماعی است و در پایگاه وب آو ساینس روانشناسی و بازرگانی است. فنادی‌نژاد و حیدری (زودآیند) با انجام پژوهشی روش‌ها و شاخص‌های ارزیابی تولیدات علمی در علوم انسانی و اجتماعی را مرور کردند. نتایج آنها نشان داد با توجه به اینکه الگوهای انتشاراتی و استنادی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی با علوم پایه، طبیعی و مهندسی متفاوت است، مقایسه و ارزیابی آنها با روش‌ها و شاخص‌های یکسان امکان‌پذیر نیست. طبیعت منحصربه‌فرد پژوهش‌های حوزه علوم انسانی و اجتماعی به صورتی است که نمی‌توان از روش‌های کمی مانند روش‌های کتاب‌سنجی و علم‌سنجی برای ارزیابی کیفیت پژوهش‌های این حوزه استفاده کرد؛ بلکه لازم است رویکردهای کمی نیز به‌عنوان روش‌های تکمیلی در کنار رویکردهای کیفی مورد توجه قرار گیرند.

پیشینه پژوهش در خارج

عصاره و ویلسون^۱ (۲۰۰۰) در پژوهشی با عنوان مقایسه تولیدات علمی ایرانیان در نمایه استنادی علوم خاطر

1 . Osareh and Wilson

نشان می‌کند که میزان انتشارات در اواخر دهه ۱۹۷۰ و سراسر دهه ۱۹۸۰ رو به کاهش گذاشته است، یکی از دلایل آن را می‌توان به وقوع جنگ عراق و ایران در سال ۱۹۸۰ نسبت داد، اما از دهه ۱۹۹۰ این روند رو به رشد بوده و از میزان ۰.۲ درصد در سال ۱۹۸۵ به رشد تقریبی ۰.۲۳ در سال ۲۰۰۲ رسیده است.

در پژوهشی دیگر کینگ^۱ (۲۰۰۱) تولیدات علمی ۳۱ کشور دنیا را از طریق بررسی مقالات چاپ شده آنها و میزان استناد این مقالات در نمایه استنادی علوم بررسی نمود. نتایج حاکی از آن بود که آمریکا اولین تولیدکننده اطلاعات علمی است و انگلیس و آلمان، ژاپن و فرانسه به ترتیب پس از آن در مقام‌های دوم تا پنجم قرار گرفته‌اند. ایران نیز در این مقام سی‌ام واقع شده است. فلووردی و لی^۲ (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان انگلیسی یا چینی؟ مبادله بین انتشارات بومی و بین‌المللی را در میان دانشگاهیان علوم انسانی و اجتماعی چینی بررسی کردند. هر چند نتایج حاکی از این بود که روند جهانی انتشارات دانشگاهی به سمت زبان انگلیسی تغییر جهت داده است اما انتشارات علوم انسانی در برخی رشته‌ها به زبان‌های بومی در حال رشد است. نتایج این پژوهش نشان داد که به احتمال زیاد زبان چینی موضع غالب خود را به عنوان زبان پژوهش و انتشارات، در بین محققان علوم انسانی حفظ خواهد کرد، اما انتشارات آنها به زبان انگلیسی نیز افزایش خواهد یافت. علاوه بر این، لی و فلووردی (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان مشارکت بین‌المللی در برابر تعهدات محلی: زبان انتشارات دانشگاه‌های علوم انسانی و اجتماعی هنگ‌کنگ را بررسی کردند. آنها بیان می‌کنند که زبان انگلیسی به عنوان زبان علمی بین‌المللی به رسمیت شناخته است و در علوم انسانی و علوم اجتماعی، نسبت به علوم و مهندسی یک تصویر پیچیده‌ای نسبت به آن وجود دارد، دانشمندان چندزبانه در علوم انسانی و علوم اجتماعی اغلب مبادلات بین‌المللی و تعهدات محلی را با انتشار مقالات به هر دو زبان انگلیسی و زبان اول برعهده دارند. با این حال، با رشد مداوم مبادلات، در جهت جهانی شدن دانشگاه‌ها، تنش و فشار مداوم وجود دارد و تأثیر زیادی بر دانشگاهیان در دانشگاه‌های تحقیقاتی گذاشته است. نتایج آنها نشان داد که اختصاص امتیاز ویژه برای مقالات منتشر شده به زبان انگلیسی در مجلات نمایه شده در نمایه‌های بین‌المللی به عنوان یک عامل برجسته در نزد پژوهشگران هنگ‌کنگ مطرح شده است. با این وجود، مقاومت آشکاری در برابر این ارزیابی وجود دارد و برخی از شرکت‌کنندگان، عمدتاً به‌غیر از انتشار به زبان انگلیسی، به زبان چینی نیز برای خدمت به مخاطبان هدف خود در سطح محلی/منطقه‌ای اقدام می‌کنند.

اوسنبلوک، انگلس و سیرتسن^۳ (۲۰۱۲) در مقاله‌ای الگوهای انتشارات علوم اجتماعی و علوم انسانی (SSH) را در فلاندرز^۴ (یکی از دو ناحیه خودمختار بلژیک) و نروژ با استفاده از دو پایگاه اطلاعاتی مورد مطالعه قرار دادند. نتایج نشان داد در هر دو کشور سیر تکاملی تقریباً مشابه و یکسانی در استفاده از زبان انگلیسی به عنوان زبان انتشارات وجود دارد. با این حال، نسبت مقالات تحت پوشش وب آو ساینس برای نروژ پایدار است، اما سرعت انتشار مقالات فلاندرز افزایش داشته است. نتایج این پژوهش نشان داد که متغیرهای مورد استفاده در سیستم تأمین مالی مبتنی بر عملکرد بر الگوهای انتشاراتی پژوهشگران تأثیر می‌گذارد.

چن^۵ و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی با دگرسنگ‌ها عملکرد پژوهشی حوزه‌های علوم اجتماعی و انسانی در تایوان را بررسی کردند. آنها در تحلیل مؤلفه اصلی به ۴ بعد دست یافتند که نشان‌دهنده ۱۸ سنجه بود. نتایج آنها نشان

1. King
2. Flowerdew and Li
3. Ossenblok, Engels, and Sivertsen
4. Flanders
5. Chen, Tang, Wang, & Hsiang

تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم

داد تفاوت معنی‌داری در پیش‌بین‌های علوم اجتماعی و علوم انسانی وجود دارد. همچنین نتایج از لزوم در نظر گرفتن تفاوت‌های رشته‌ای هنگام ارزیابی عملکرد پژوهشی حکایت دارد. در پژوهشی دیگر لیو^۱ و همکاران (۲۰۱۵) با انجام پژوهشی رشد جهانی تحقیقات علوم اجتماعی در چین را طی دوره زمانی (۲۰۱۳-۱۹۷۸) بررسی کردند. رشد چین به‌عنوان یک قدرت علمی در حال ظهور به یک پدیده تبدیل شده است، اما توسعه علوم اجتماعی آن کمتر مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج آنها نشان داد که با وجود گرایش ملی به تحقیقات علوم اجتماعی و مانع زبان‌شناختی انتشار برای مخاطبان بین‌المللی، انتشارات چین در نمایه استنادی علوم اجتماعی، از لحاظ حجم، سهم جهانی و رتبه‌بندی جهانی افزایش یافته است؛ اما چین همچنان هنوز در عرصه علوم اجتماعی نقش عمده‌ای نداشته است.

کولچسکی، انگلس و نووتنیاک^۲ (۲۰۱۷) با انجام پژوهشی الگوهای بین‌المللی در زبان و نوع انتشارات علوم اجتماعی و انسانی را در کشورهای غیرانگلیسی بررسی کردند. هدف از این پژوهش نشان‌دادن این موضوع بود که چنین الگوهایی نه تنها به رشته، بلکه به میراث فرهنگی و تاریخی هر کشوری مربوط می‌شود. این پژوهشگران داده‌ها را از پایگاه‌های اطلاعاتی بلژیکی و لهستانی طی سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۴ جمع‌آوری کردند. از یک‌سو، در فلاندرز، آنها متوجه شدند که تغییرات در استفاده از زبان‌ها و انواع انتشارات متعادل بوده و طی چند سال به تدریج رخ داده است. از سوی دیگر، در لهستان، آنها تغییرات معنی‌داری در استفاده از انواع خاصی از انتشارات یافتند که در برخی سال‌ها اتفاق افتاده است. آنها در بررسی ادبیات علوم اجتماعی و علوم انسانی در هر دو کشور به‌طور کلی و یا به‌صورت رشته، تغییرات مشابهی را نسبت به زبان «انگلیسی» و هم‌فرم «مقاله» مشاهده کردند. با این حال، آنها اختلاف معنی‌داری در استفاده از زبان‌ها و انواع انتشارات بین فلاندرز و لهستان مشاهده نمودند. به‌طور کلی، آنها به شباهت‌های اندکی بین الگوهای انتشاراتی علوم اجتماعی و انسانی لهستان و فلاندرز رسیدند.

در پژوهشی دیگر تولدو^۳ (۲۰۱۸) ارزیابی تحقیقات را در علوم انسانی و علوم اجتماعی بررسی کرده است. ارزیابی تحقیقات در علوم انسانی و علوم اجتماعی همیشه بحث‌برانگیز بوده است. هدف از این مقاله بررسی تغییراتی است که در روش‌ها و رهیافت‌های ارزیابی تحقیقات به‌ویژه در اروپا اتفاق می‌افتد. نتایج وی نشان می‌دهد که برای ارزیابی پژوهش‌های علوم انسانی و اجتماعی باید به تفاوت‌های نوع و شیوه پژوهش‌ها (بین‌رشته‌ای، نظری، کاربردی و غیره) در میان حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی و سایر علوم (علوم طبیعی و پایه) توجه نمود. همچنین وی شاخص دگرسنجه‌ها را به‌جای شاخص‌های کتاب‌سنجی و علم‌سنجی در ارزیابی مطلوب تولیدات علمی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی پیشنهاد می‌نماید.

ریل^۴ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهش خود متون مربوط به ارزیابی اثرگذاری علمی، اجتماعی و سیاسی پژوهش‌های علوم انسانی و اجتماعی را مرور کردند. آنها ضمن اشاره به تفاوت‌های ماهیتی علوم انسانی با سایر علوم به این نتیجه رسیدند که روش‌های کمی و کتاب‌سنجی معیار مناسبی برای ارزیابی اثرگذاری پژوهش‌های علوم انسانی و اجتماعی نیستند و برون‌دادهای پژوهشی این حوزه‌ها را کم‌ارزش نشان می‌دهند.

یافته‌های کولچسکی^۵ و همکاران (۲۰۱۸) در مقاله‌ای دیگر نشان داد که الگوهای انتشارات بین حوزه‌ها متفاوت است. همچنین نتایج آنها نشان داد که الگوی انتشارات در کشورهای اروپای غربی و شمال غربی پایدار و کاملاً مشابه

1. Liu, Hu, Tang, & Wang
2. Kulczycki, Engels, Nowotniak
3. Toledo
4. Reale
5. Kulczycki

هستند، درحالی که در کشورهای اروپای مرکزی و شرقی الگوی انتشارات از تغییرات چشمگیر حکایت دارد. با این وجود، در همه کشورها، سهم مقالات و سهم انتشارات به زبان انگلیسی افزایش یافته است. گریچ (۲۰۱۹) در پژوهشی تهیه مقاله علمی را با مرور کلی تفاوت‌های سبک‌های بین علوم و علوم انسانی بررسی کرده است. وی در مقاله خود خلاصه‌ای از تفاوت‌ها در مفاهیم، فلسفه‌ها و سبک‌های ارائه را بیان کرده است.

جمع‌بندی از مرور پیشینه

جمع‌بندی پیشینه‌های پژوهش نشان می‌دهد که در داخل و خارج از کشور اغلب به موضوع تولیدات علمی و روند آن در وبگاه علوم و سایر پایگاه‌ها پرداخته شده است. بررسی پیشینه‌ها نشان داد که روند انتشارات علمی در کل حوزه‌ها و حوزه‌های علوم انسانی با رویکرد مقاله حاضر تا به حال بررسی نشده است و در مطالعات خارج از کشور به تولیدات علمی به زبان انگلیسی - در کشورهایی که انگلیسی زبان دوم آنها محسوب می‌شود و الگوی انتشارات پرداخته و به تفاوت‌های میان حوزه‌های علوم پایه و علوم انسانی پرداخته‌اند، داورپناه (۱۳۸۶)؛ چن و همکاران (۲۰۱۵)؛ تولدو (۲۰۱۸)؛ ریل و همکاران (۲۰۱۸).

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی است که با رویکرد علم‌سنجی انجام شده است. جامعه آماری مقاله حاضر اطلاعات کتابشناختی مدارک تولیدشده ۵۴۹ کشور در وبگاه علوم طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ می‌باشد که از بین آنها، اطلاعات کتابشناختی مدارک ۵۰ کشور پیشرو در تولید علم به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شد. سپس ۶۵ رشته و حوزه موضوعی مرتبط با حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی به صورت هدفمند انتخاب گردید. داده‌های این پژوهش طی یک روز در تاریخ ۱۳۹۷.۱۲.۲۱ از وبگاه علوم و در ۴ مرحله جمع‌آوری شد که راهبرد جستجو در جدول ۱ آمده است.

در مرحله اول در قسمت جستجوی پیشرفته وبگاه علوم، فرمول جستجوی $PY=1990-2017$ درج شد و ۵ نمایه استنادی موجود در وبگاه علوم از قبیل نمایه‌های استنادی علوم، نمایه استنادی علوم اجتماعی، نمایه استنادی هنر و علوم انسانی، نمایه استنادی مجموعه مقالات کنفرانس - علوم و نمایه استنادی مجموعه مقالات کنفرانس - علوم اجتماعی و علوم انسانی برای پوشش داده‌ها انتخاب شد که در کل حوزه‌های علمی مشخصات ۴۸۳۲۹۰۶۴ مدرک را بازیابی نمود.

در مرحله دوم با کلیک نتیجه جستجو، صفحه تحلیل نتایج باز شد. در قسمت پالایش نتایج^۱ گزینه کشورها/مناطق انتخاب و از صفحه باز شده ۵۰ کشور پیشرو در تمام حوزه‌ها بازیابی گردید. در مرحله سوم برای تعیین حوزه‌های موضوعی علوم انسانی و اجتماعی از رتبه‌بندی تایمز استفاده شد و با دسته‌بندی وبگاه علوم مطابقت داده شد. در نهایت ۶۵ حوزه موضوعی علوم انسانی و اجتماعی (Social Sciences و Arts & Humanities) انتخاب گردید، اسامی حوزه‌های موضوعی در جدول ۱ ذکر شده است.

جدول ۱. راهبرد جستجوی مورد استفاده در گردآوری داده‌ها

راهبرد جستجو

PY=1990-2017

WC=(Anthropology OR Archaeology OR Architecture OR Area Studies OR Behavioral Sciences OR Business OR Business, Finance OR Communication OR Criminology & Penology OR Cultural Studies OR Economics OR Education & Educational Research OR Education, Scientific Disciplines OR Education, Special OR Environmental Sciences OR Environmental Studies OR Ergonomics OR Ethics OR Ethnic Studies OR Family Studies OR Folklore OR Geography OR Geography, Physical OR History OR History & Philosophy of Science OR History of Social Sciences OR Hospitality, Leisure, Sport & Tourism OR Humanities, Multidisciplinary OR Information Science & Library Science OR International Relations OR Language & Linguistics OR Law OR Linguistics OR Literary Reviews OR Literary Theory & Criticism OR Literature OR Logic OR Management OR Neurosciences OR Operations Research & Management Science OR Philosophy OR Poetry OR Political Science OR Psychology OR Psychology, Applied OR Psychology, Biological OR Psychology, Clinical OR Psychology, Developmental OR Psychology, Educational OR Psychology, Experimental OR Psychology, Mathematical OR Psychology, Multidisciplinary OR Psychology, Psychoanalysis OR Psychology, Social OR Public Administration OR Religion OR Social Issues OR Social Sciences, Biomedical OR Social Sciences, Interdisciplinary OR Social Sciences, Mathematical Methods OR Social Work OR Sociology OR Sport Sciences OR Urban Studies)

Refined by: COUNTRIES/REGIONS: (USA OR IRELAND OR ENGLAND OR SINGAPORE OR PEOPLES R CHINA OR MEXICO OR CANADA OR IRAN OR GERMANY OR MALAYSIA OR AUSTRALIA OR HUNGARY OR FRANCE OR ARGENTINA OR JAPAN OR CHILE OR ITALY OR SLOVAKIA OR SPAIN OR NORTH IRELAND OR NETHERLANDS OR CROATIA OR SWEDEN OR THAILAND OR SCOTLAND OR INDONESIA OR SWITZERLAND OR SLOVENIA OR INDIA OR SAUDI ARABIA OR BELGIUM OR EGYPT OR BRAZIL OR SOUTH KOREA OR TAIWAN OR ISRAEL OR TURKEY OR DENMARK OR RUSSIA OR NORWAY OR POLAND OR FINLAND OR NEW ZEALAND OR SOUTH AFRICA OR AUSTRIA OR CZECH REPUBLIC OR ROMANIA OR PORTUGAL OR WALES OR GREECE)

Indexes=SCI-EXPANDED, SSCI, A&HCI, CPCI-S, CPCI-SSH Timespan=1990-2017

مطابق روال قبل در قسمت جستجوی پیشرفته این پایگاه، فرمول جستجوی (فهرست موضوعی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی) WC= را وارد کرده سپس در قسمت محدوده زمانی، دوره زمانی پژوهش (۲۰۱۷-۱۹۹۰) مشخص گردید. در مرحله ۴ بعد از وارد شدن به صفحه تحلیل نتایج، ۵۰ کشور پیشرو در حوزه علوم انسانی و اجتماعی را از فیلتر کشورها انتخاب و پالایش نتایج انجام شد؛ و نتایجی که در این مرحله به دست آمد ۸۵۱۷۵۸۶ مدرک در حوزه علوم انسانی و اجتماعی در ۵۰ کشور پیشرو بود (اسامی این کشورها در جدول ۲ آمده است). در نهایت بعد از این مرحله، جستجو برای دریافت اطلاعات کتابشناختی از قبیل: تولیدات علمی و نرخ رشد آن، حامیان مالی پژوهش، زبان‌های مورد استفاده در هر کشور، انواع مدارک، انواع منابع و مجلات، دانشگاه‌ها و مراکز علمی، و حوزه‌های موضوعی در هر کشور اقدام شد. اطلاعات کتابشناختی در هر یک از موارد فوق دریافت و در فایل اکسل ذخیره گردید.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار اکسل استفاده به عمل آمد. هر یک از داده‌ها بعد از قرارگرفتن در فایل اکسل از یک ستون برای تعداد برون‌دادها، یک ستون برای درصد و ستون بعدی برای تعیین رتبه آن کشور استفاده شد. هر یک از این مراحل با تولیدات علمی کل حوزه‌ها، حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور به صورت متمرکز و به تفکیک کشور انجام شد. از آمار توصیفی و استنباطی برای تجربه و تحلیل داده‌ها و از آزمون اسپیرمن برای بررسی رابطه همبستگی بین تولیدات علمی کل حوزه‌ها و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی استفاده به عمل آمد.

به منظور محاسبه متوسط نرخ رشد انتشارات کشورها طی سال‌های مورد بررسی از میانگین هندسی به صورت رابطه (۱) استفاده شد. در این رابطه مقدار G' نرخ رشد را طی هر یک از سال‌های مورد بررسی نشان می‌دهد که مقدار آن نیز با توجه به رابطه (۲) قابل محاسبه است.

$$G = \sqrt[n]{G'_1 \times G'_2 \times G'_3 \dots G'_n} \quad (1)$$

$$G' = \frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} \quad (2)$$

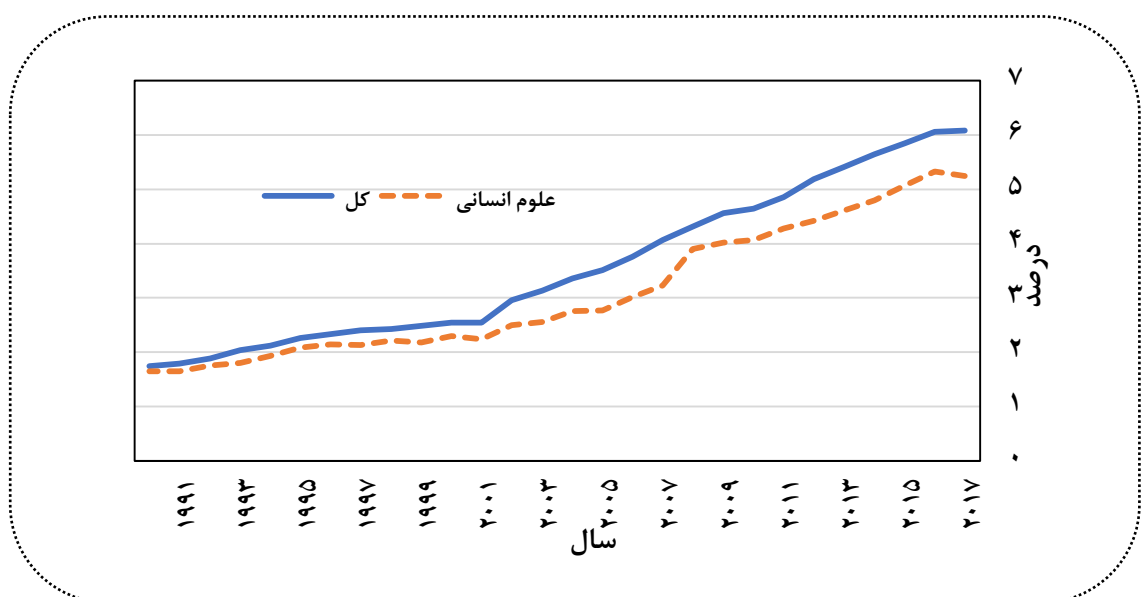
$$G' = \frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} + 1 \quad (3)$$

در توابع فوق مقدار y_t برابر تعداد مدارک در هر سال، مقدار G' برابر نرخ رشد طی هر یک از سال‌ها و G متوسط نرخ رشد می‌باشد. هرگاه مقدار G' حاصل از رابطه (۲) منفی باشد، از رابطه (۳) برای محاسبه آن استفاده می‌شود (سهیلی و عصاره، ۱۳۸۸). جهت تعیین روایی محتوایی ابزار پژوهش (تعیین رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی) از نظرات ۵ نفر از استادان و محققان گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تبریز استفاده به عمل آمد و با تأیید این اساتید، پژوهش اجرا شد.

یافته‌های پژوهش

پاسخ به سؤال اول پژوهش. روند انتشار مدارک ۵۰ کشور پیشرو در بین کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در وبگاه علوم طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ چگونه است؟

به طور کلی طی سال‌های مورد بررسی در همه حوزه‌ها ۴۸۳۲۹۰۶۴ مدرک منتشر شده است که به تفکیک سال در نمودار ۱ قابل مشاهده است.

نمودار ۱. روند انتشار مدارک کل حوزه‌ها و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور مورد بررسی

تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم

بر اساس نمودار ۱ بیشترین تعداد انتشارات، در سال ۲۰۱۷ با تعداد ۲۴۲۲۸۷۳ مدرک برابر با ۶.۷۸ درصد و کمترین تعداد در سال ۱۹۹۰ با فراوانی ۶۹۳۸۱۵ مدرک برابر با ۱.۷۴ درصد مدارک منتشر شده است. در حوزه علوم انسانی و اجتماعی، تعداد ۸۵۱۷۵۸۶ مدرک منتشر شده است. بیشترین تعداد انتشارات در این حوزه مربوط به سال ۲۰۱۶ با تعداد ۴۵۳۳۲۰ مدرک معادل ۵.۳۲ درصد و کمترین تعداد مربوط به سال ۱۹۹۰ با ۱۴۰۴۳۳ مدرک معادل با ۱.۶۵ درصد می‌باشد. همان‌طور که شکل ۱ نشان می‌دهد روند انتشار مدارک در کل حوزه‌ها و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی طی سال‌های مورد بررسی روند صعودی دارد.

پاسخ به سؤال دوم پژوهش. کدام کشورهای مورد مطالعه بیشترین و کمترین تولیدات علمی را در بین کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ منتشر نموده‌اند؟
برای پاسخ به سؤال دوم پژوهش جدول ۲ تهیه شده است.

جدول ۲. تولیدات علمی ۵۰ کشور پیشرو در کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی به تفکیک نام کشور

کشور	مدارک کل حوزه‌ها	درصد از مدارک کل حوزه‌ها N=۴۸۳۲۹۰۶۴	تعداد مدارک علوم انسانی ۸۵۱۷۵۸۶	درصد از مدارک علوم انسانی N=۲۴۲۲۸۷۳	رتبه در رتبه در	
					درصد از مدارک علوم انسانی	درصد از مدارک علوم انسانی
آمریکا	۱۳۴۵۴۰۰۰	۲۷.۸۴	۳۱۸۵۶۷۵	۳۷.۴	۲۳.۶۸	۱
چین	۳۹۲۴۲۸۳	۸.۱۲	۴۵۷۳۲۳	۵.۳۷	۱۱.۶۵	۲
انگلستان	۳۰۴۴۶۲۹	۶.۳	۷۶۶۱۹۸	۹	۲۵.۱۷	۳
آلمان	۲۹۱۴۶۱۶	۶.۰۳	۴۰۵۲۵۲	۴.۷۶	۱۳.۹	۴
ژاپن	۲۵۹۷۶۷۹	۵.۳۷	۲۱۴۴۸۰	۲.۵۲	۸.۲۶	۵
فرانسه	۲۰۳۴۱۷۱	۴.۲۱	۲۵۰۰۷۴	۲.۹۴	۱۲.۲۹	۶
کانادا	۱۸۲۲۹۴۱	۳.۷۷	۴۳۶۳۶۰	۵.۱۲	۲۳.۹۴	۷
ایتالیا	۱۶۲۶۷۲۱	۳.۳۷	۲۱۱۶۰۲	۲.۴۸	۱۳.۰۱	۸
استرالیا	۱۲۴۵۵۴۱	۲.۵۸	۲۸۹۲۰۸	۳.۴	۲۳.۲۲	۹
اسپانیا	۱۲۴۲۴۱۹	۲.۵۷	۲۰۷۲۲۰	۲.۴۳	۱۶.۶۸	۱۰
هند	۱۱۴۲۰۸۶	۲.۳۶	۸۹۸۵۰	۱.۰۵	۷.۸۷	۱۱
هلند	۹۶۱۹۰۷	۱.۹۹	۱۹۲۵۵۸	۲.۲۶	۲۰.۰۲	۱۲
کره جنوبی	۹۴۸۶۸۴	۱.۹۶	۸۳۷۵۰	۰.۹۸	۸.۸۳	۱۳
روسیه	۸۷۶۰۴۸	۱.۸۱	۵۹۵۷۶	۰.۷	۶.۸	۱۴
برزیل	۷۴۱۵۸۲	۱.۵۳	۸۴۵۸۷	۰.۹۹	۱۱.۴۱	۱۵
سوئیس	۶۸۸۰۸۲	۱.۴۲	۹۸۱۹۸	۱.۱۵	۱۴.۲۷	۱۶
سوئد	۶۴۲۹۳۵	۱.۳۳	۱۰۷۵۲۱	۱.۲۶	۱۶.۷۲	۱۷
تایوان	۵۷۶۵۷۱	۱.۱۹	۷۹۴۲۰	۰.۹۳	۱۳.۷۷	۱۸
لهستان	۵۳۷۶۸۹	۱.۱۱	۵۷۵۶۷	۰.۶۸	۱۰.۷۱	۱۹
بلژیک	۵۱۳۷۶۷	۱.۰۶	۸۶۷۲۰	۱.۰۲	۱۶.۸۸	۲۰
ترکیه	۴۹۹۸۴۰	۱.۰۳	۶۸۲۵۴	۰.۸	۱۳.۶۶	۲۱

ادامه جدول ۲. تولیدات علمی ۵۰ کشور پیشرو در کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی به تفکیک نام کشور

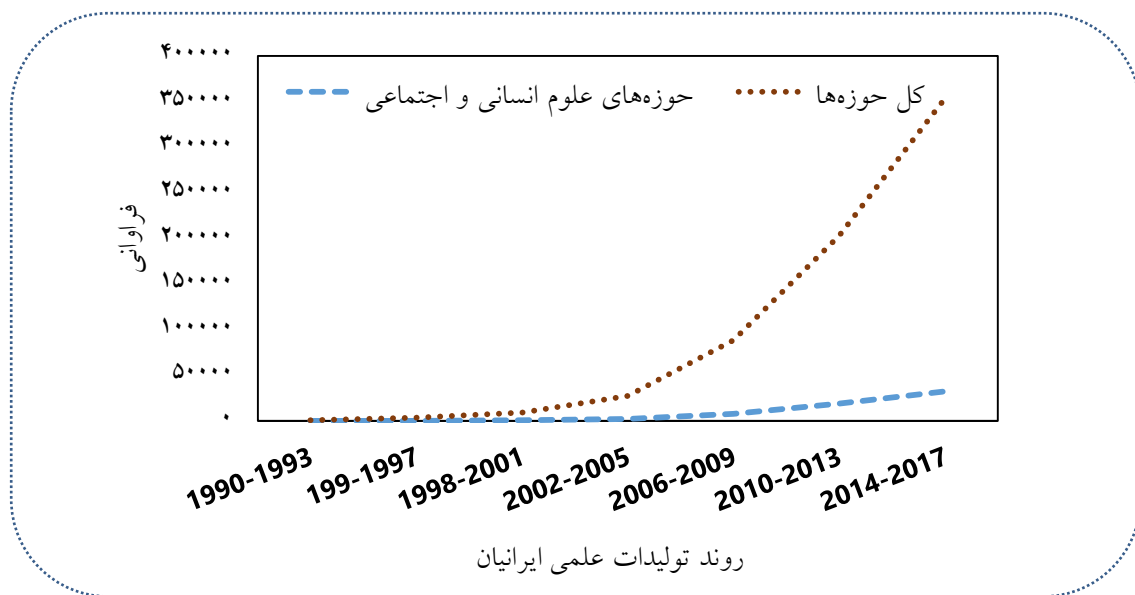
کشور	مدارک درصدا از مدارک کل حوزه‌ها		درصد از مدارک علوم انسانی N=۸۵۱۷۵۸۶		درصد از مدارک علوم هر کشور نسبت به کل حوزه‌ها		رتبه در علوم انسانی	رتبه در علوم کل
	کل	مدارک	مدارک	مدارک	مدارک	مدارک		
اسکاتلند	۴۳۹۷۷۵	۰.۹۱	۹۹۶۵۵	۱.۱۷	۲۲.۶۶	۲۲	۱۳	
رژیم غاصب صهیونیستی	۳۹۰۸۱۲	۰.۸۱	۷۷۲۰۹	۰.۹۱	۱۹.۷۵	۲۳	۲۰	
دانمارک	۳۷۸۸۵۴	۰.۷۸	۶۱۴۰۵	۰.۷۲	۱۶.۲۱	۲۴	۲۲	
اتریش	۳۶۸۰۱۸	۰.۷۶	۵۱۷۷۰	۰.۶۱	۱۴.۰۷	۲۵	۲۹	
ایران	۳۵۲۸۸۵	۰.۷۳	۳۲۲۱۸	۰.۳۸	۹.۱۳	۲۶	۳۸	
فنلاند	۳۱۰۸۳۵	۰.۶۴	۵۷۰۶۸	۰.۶۷	۱۸.۳۶	۲۷	۲۶	
یونان	۲۸۵۹۵۳	۰.۵۹	۴۰۹۲۰	۰.۴۸	۱۴.۳۱	۲۸	۳۴	
چک	۲۷۴۳۱۵	۰.۵۷	۴۹۰۰۷	۰.۵۸	۱۷.۸۷	۲۹	۳۰	
نروژ	۲۶۹۰۰۹	۰.۵۶	۵۸۸۸۷	۰.۶۹	۲۱.۸۹	۳۰	۲۴	
مکزیک	۲۶۳۲۵۴	۰.۵۴	۳۴۴۶۲	۰.۴	۱۳.۰۹	۳۱	۳۷	
پرتغال	۲۵۹۰۲۶	۰.۵۴	۴۴۰۸۹	۰.۵۲	۱۷.۰۲	۳۲	۳۲	
سنگاپور	۲۴۳۱۸۷	۰.۵	۳۴۶۱۱	۰.۴۱	۱۴.۲۳	۳۳	۳۶	
آفریقای جنوبی	۲۳۴۶۷۷	۰.۴۹	۵۲۸۳۲	۰.۶۲	۲۲.۵۱	۳۴	۲۸	
نیوزلند	۲۱۳۷۳۴	۰.۴۴	۵۳۹۷۴	۰.۶۳	۲۵.۲۵	۳۵	۲۷	
ایرلند	۱۹۵۷۸۶	۰.۴۱	۳۸۳۵۰	۰.۴۵	۱۹.۵۹	۳۶	۳۵	
آرژانتین	۱۹۱۳۲۴	۰.۴	۲۳۱۴۵	۰.۲۷	۱۲.۱	۳۷	۴۱	
رومانی	۱۸۹۶۲۴	۰.۳۹	۴۴۲۱۸	۰.۵۲	۲۳.۳۲	۳۸	۳۱	
مجارستان	۱۷۸۲۱۵	۰.۳۷	۲۵۶۹۴	۰.۳	۱۴.۴۲	۳۹	۴۰	
مالزی	۱۷۴۴۴۷	۰.۳۶	۲۷۲۲۲	۰.۳۲	۱۵.۶	۴۰	۳۹	
مصر	۱۵۴۱۸۵	۰.۳۲	۱۰۷۳۲	۰.۱۳	۶.۹۶	۴۱	۵۰	
ولز	۱۴۹۳۸۳	۰.۳۱	۴۲۲۳۱	۰.۵	۲۸.۲۷	۴۲	۳۳	
عربستان سعودی	۱۳۶۴۳۳	۰.۲۸	۱۰۸۷۳	۰.۱۳	۷.۹۷	۴۳	۴۹	
تایلند	۱۳۰۴۷۱	۰.۲۷	۱۳۶۶۲	۰.۱۶	۱۰.۴۷	۴۴	۴۷	
شیلی	۱۲۸۳۱۰	۰.۲۷	۲۲۴۷۱	۰.۲۶	۱۷.۵۱	۴۵	۴۲	
اسلواکی	۹۴۰۳۵	۰.۱۹	۱۹۸۱۷	۰.۲۳	۲۱.۰۷	۴۶	۴۳	
کرواسی	۷۷۷۶۸	۰.۱۶	۱۶۲۶۶	۰.۱۹	۲۰.۹۲	۴۷	۴۵	
اسلونی	۷۶۳۰۵	۰.۱۶	۱۲۹۷۹	۰.۱۵	۱۷.۰۱	۴۸	۴۸	
ایرلند شمالی	۷۳۵۹۶	۰.۱۵	۱۶۷۳۹	۰.۲	۲۲.۷۴	۴۹	۴۴	
اندونزی	۵۸۵۸۷	۰.۱۲	۱۳۶۸۷	۰.۱۶	۲۳.۳۶	۵۰	۴۶	

در پاسخ به سؤال دوم پژوهش، یافته‌ها در جدول ۲ نشان داد بیشترین تعداد مدارک در کل حوزه‌های علمی مربوط به کشور آمریکا با ۱۳۴۵۴۰۰۰ مدرک برابر با ۲۷.۸۳ درصد از کل مدارک منتشر شده ۵۰ کشور بوده است. بعد

تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم

از آمریکا کشور چین با ۳۹۲۴۲۸۳ مدرک برابر با ۸.۱۱ درصد و کشور انگلستان با ۳۰۴۴۶۲۹ برابر با ۶.۳۰ درصد در رتبه سوم تولید علم در سطح جهان قرار دارند. از این لحاظ سه کشور اسلوانی، ایرلند شمالی و اندونزی به ترتیب با ۷۶۳۰۵ مدرک برابر با (۰.۱۶ درصد)، ۷۳۵۹۶ مدرک برابر با (۰.۱۵ درصد) و ۵۸۵۸۷ مدرک برابر با (۰.۱۲ درصد) کمترین میزان انتشارات را در بین ۵۰ کشور مورد مطالعه به خود اختصاص داده‌اند. محققان ایرانی با تعداد ۳۵۲۸۸۵ مدرک معادل ۰.۷۳ درصد از کل انتشارات ۵۰ کشور مورد بررسی در رتبه ۲۶ قرار دارند (نمودار ۲).

همچنین یافته‌ها نشان داد بیشترین تعداد مدارک حوزه علوم انسانی و اجتماعی مربوط به کشور آمریکا با تعداد ۳۱۸۵۶۷۵ مدرک معادل ۳۷.۴۰ درصد از کل تولیدات علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو بوده است. در رتبه دوم انتشارات کشور انگلستان با ۷۶۶۱۹۸ مدرک معادل ۹ درصد و در رده سوم انتشارات کشور چین با ۴۵۷۳۲۳ مدرک معادل ۵.۳۷ درصد قرار دارد. از این لحاظ سه کشور مصر، عربستان سعودی و اسلوانی به ترتیب با ۱۰۷۳۲ مدرک برابر با (۰.۱۳ درصد)، ۱۰۸۷۳ مدرک برابر با (۰.۱۳ درصد) و ۱۲۹۷۹ مدرک برابر با (۰.۱۵ درصد) دارای کمترین میزان انتشارات هستند. محققان ایرانی با انتشار ۳۲۲۱۸ مدرک معادل ۰.۳۸ درصد در بین انتشارات حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی رتبه ۳۸ را به خود اختصاص داده‌اند (نمودار ۲). در مجموع از کل انتشارات ایرانیان فقط ۹ درصد به حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی اختصاص دارد و از این لحاظ با میانگین انتشارات ۵۰ کشور پیشرو که به طور متوسط ۱۷.۶۲ درصد انتشاراتشان به حوزه‌های انسانی اختصاص دارد فاصله دارد.

نمودار ۲. روند تولیدات علمی ایرانیان به تفکیک کل حوزه‌ها و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی

پاسخ به سؤال سوم پژوهش. انواع مدارک علمی ۵۰ کشور پیشرو در بین کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در وبگاه علوم طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ کدام است؟

در پاسخ به سؤال سوم پژوهش، یافته‌ها نشان داد که تولیدات علمی در کل حوزه‌ها در ۴۰ نوع قالب منتشر شده است. از بین انواع قالب‌ها در کل حوزه‌های علمی ۵۰ کشور پیشرو، بیشترین تولیدات علمی با ۲۵۸۴۲۸۸۸ مدرک مربوط به مقاله است که ۶۱.۸۲ درصد از انواع مدارک را به خود اختصاص داده است. در مرتبه‌های بعدی مقالات همایش‌ها با ۱۴.۲۳ درصد و چکیده مقالات همایش‌ها با ۱۱ درصد قرار دارند. همچنین تولیدات علمی حوزه‌های

علوم انسانی و اجتماعی در ۳۹ نوع قالب منتشر شده است که ۴۹۳۹۸۷۴ مدرک در قالب مقاله برابر با ۵۸ درصد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است؛ سپس قالب‌های نقد کتاب و مقالات همایش‌ها به ترتیب با ۱۳.۶۸ و ۱۲.۳۷ درصد در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. در مجموع بیش از ۹۹ درصد مدارک در کل حوزه‌ها و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در هشت قالب، مقاله، مقاله همایش، چکیده مقالات همایش، نقد کتاب، مقاله مروری، مواد سردبیری، نامه و یادداشت منتشر شده است. نزدیک به ۰.۲ درصد از انتشارات کل حوزه‌های ۵۰ کشور پیشرو و همچنین به همین مقدار در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی، مدارک در قالب انتشارات سلب اعتبار شده (ری ترک) دیده می‌شود میانگین تعداد مقالات سلب اعتبار شده در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۰.۰۲ درصد است و کشور چین با تعداد ۸۸۸ مدرک سلب اعتبار شده در حدود ۰.۲ درصد بیشترین فراوانی را دارد. بعد از آن کشورهای مصر با ۷ مدرک در حدود (۰.۰۶۵ درصد)، ایران با ۱۷ مدرک در حدود (۰.۰۵ درصد)، هند با ۴۳ مدرک در حدود (۰.۰۴۸ درصد) و عربستان سعودی ۵ مدرک در حدود (۰.۰۴۶ درصد) بیشترین مقالات سلب اعتبار شده را به خود اختصاص داده‌اند که این مقادیر اندکی بیش از دو برابر میانگین مقالات سلب اعتبار شده کشورهای مورد بررسی است.

پاسخ به سؤال چهارم پژوهش. جایگاه زبان‌های ملی در تولید مدارک علمی ۵۰ کشور پیشرو دنیا در بین کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در وبگاه علوم طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ چگونه است؟

در پاسخ به این سؤال پژوهش، یافته‌ها نشان داد که بیشترین مدارک با ۴۶۶۰۱۷۲۴ مدرک برابر با ۹۶.۴۳ درصد به زبان انگلیسی منتشر شده است. پس از زبان انگلیسی زبان آلمانی با ۴۷۹۹۴۴ مدرک برابر با ۰.۹۹ درصد و زبان فرانسه با ۳۵۹۹۷۰ مدرک برابر با ۰.۷۴ درصد در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند. در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی نیز بیشترین مدارک به زبان انگلیسی با ۸۰۳۹۲۷۴ مدرک برابر با ۹۴.۳۸ درصد منتشر شده است. در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی نیز زبان آلمانی با ۱۰۴۸۹۳ مدرک برابر با ۱.۲۳ درصد و زبان فرانسه با ۹۴۴۷۲ مدرک برابر با ۱.۱۱ درصد در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند. در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۲۰ درصد مدارک کشورهایی با زبان‌های فرانسوی، آلمانی، اسپانیولی و روسی به زبان اصلی این کشورها منتشر شده است. ۲ تا ۵ درصد مدارک کشورهایی با زبان‌های ایتالیایی، لهستانی، ژاپنی، پرتغالی و چینی به زبان اصلی این کشورها بوده است.

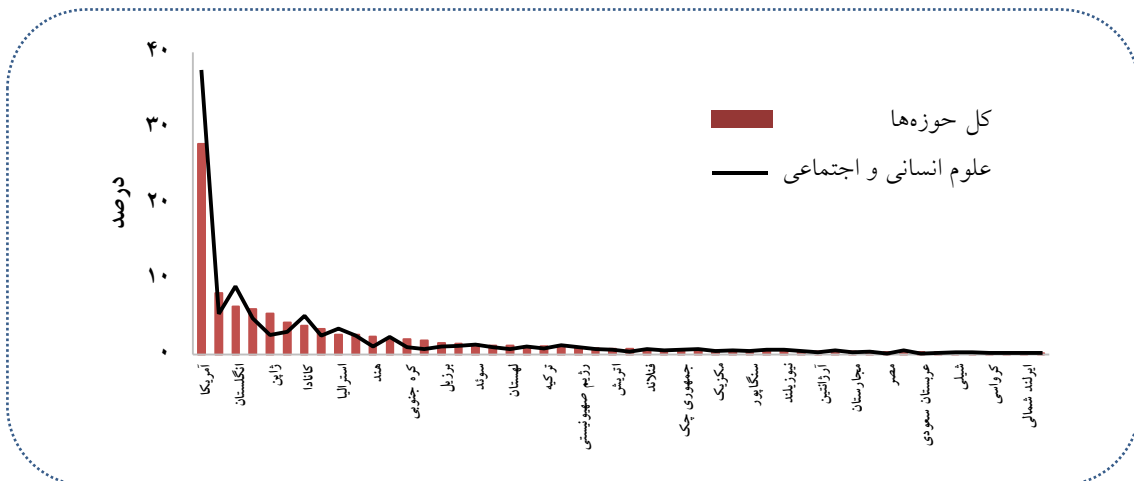
پاسخ به سؤال پنجم پژوهش. تعداد و نسبت مدارک علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو نسبت به تعداد مدارک کل حوزه‌های علمی آنها به تفکیک نام کشور چگونه است؟

همان‌طوری که یافته‌ها در جدول ۲ نشان داد از مجموع ۴۸۳۲۹۰۶۴ مدرک، ۸۵۱۷۵۸۶ مدرک در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی منتشر شده است که در حدود ۱۷.۶۲ درصد از کل انتشارات ۵۰ کشور مورد بررسی را تشکیل می‌دهند. کشورهای ولز، نیوزلند، و انگلستان به ترتیب با ۲۸.۲۷، ۲۵.۲۵ و ۲۵.۱۷ درصد بیشترین تولیدات علمی علوم انسانی و اجتماعی را نسبت به انتشارات کل حوزه‌های علمی خود داشته‌اند. از نظر تعداد انتشارات در کل حوزه‌های علمی ولز، نیوزلند و انگلستان به ترتیب در رتبه‌های ۴۲، ۳۵ و ۳ و از نظر تعداد انتشارات علوم انسانی و اجتماعی در بین ۵۰ کشور مورد بررسی در رتبه‌های ۳۳، ۲۷ و ۲ قرار دارند. کشورهای روسیه، مصر، و هند به ترتیب با ۶.۸، ۶.۹۶ و ۷.۸۷ درصد کمترین تولیدات علمی علوم انسانی و اجتماعی را نسبت به کل حوزه‌های علمی خود منتشر کرده‌اند.

تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم

روسیه از نظر کل تولیدات علمی در رتبه ۱۴ و از نظر تولیدات علوم انسانی در رتبه ۲۳ قرار دارد. مصر از نظر کل تولیدات علمی در رتبه ۴۱ و از نظر تولیدات علوم انسانی در رتبه ۵۰ قرار دارد. هند از نظر کل تولیدات علمی در رتبه ۱۱ و از نظر تولیدات علوم انسانی در رتبه ۱۵ قرار دارد. همچنین در نمودار ۳ درصد تولیدات علمی ۵۰ کشور مورد بررسی به تفکیک کل حوزه‌ها و حوزه‌های علوم انسانی قابل مشاهده است.

نمودار ۳. درصد انتشارات مدارک ۵۰ کشور پیشرو به تفکیک کل حوزه‌ها و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی

همان‌طور که نمودار ۳ نشان می‌دهد درصد تولیدات علمی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی کشورهای آمریکا، انگلستان، کانادا و استرالیا بیش از تولیدات علمی کل حوزه‌های علمی همان کشورهاست. همچنین یافته‌ها نشان داد تولیدات علوم انسانی ۲۲ کشور معادل ۴۴ درصد رتبه بهتر از سایر حوزه‌های علمی‌شان بوده، یعنی میزان انتشارات علوم انسانی این کشورها بیشتر از تعداد انتشارات سایر علوم‌شان بوده است. از سوی دیگر تولیدات علوم انسانی ۲۳ کشور معادل ۴۶ درصد رتبه کمتر از انتشارات سایر علوم‌شان به دست آورده است و تولیدات علوم انسانی ۵ کشور معادل ۱۰ درصد کشورهای مورد بررسی برابر با تولیدات علمی سایر علوم‌شان بوده است. به این ترتیب به نظر می‌رسد تولیدات علمی نزدیک به ۵۰ درصد کشورهای مورد بررسی کمتر از انتشارات سایر علوم‌شان بوده است. علت این امر ممکن است به گرایش و تعصب وبگاه علوم به کشورهای انگلیسی‌زبان برگردد؛ چراکه تمام کشورهایی که در این پایگاه نقش ارزنده‌ای دارند انگلیسی‌زبان هستند.

پاسخ به سؤال ششم پژوهش. متوسط نرخ رشد تولیدات علمی ۵۰ کشور پیشرو در کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در وبگاه علوم طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ چگونه است؟

در پاسخ به سؤال ششم پژوهش جدول ۳ تدارک دیده شده است. همان‌طور که داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهند در کل حوزه‌های علمی بیشترین نرخ رشد تولیدات علمی مربوط به ایران با ۱۱۷ درصد بوده است و کشورهای چین و مالزی با نرخ رشد ۸۴ درصد در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند. کمترین نرخ رشد در کل حوزه‌های علمی مربوط به کشور ژاپن با ۹ درصد بوده است. همچنین در بین حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی کشور چین با ۱۰۳ درصد در رتبه اول قرار دارد بعد از آن کشورهای ایران با ۱۰۰ درصد و اندونزی با ۹۸ درصد نرخ رشد به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند. کمترین نرخ رشد در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی مربوط به کشور آمریکا با ۸ درصد بوده است. با اینکه آمریکا کمترین نرخ رشد را در حوزه‌های

علوم انسانی و اجتماعی در بین کشورهای مورد بررسی به خود اختصاص داده است با بررسی نرخ رشد تولیدات علمی آمریکا در کلیه حوزه‌های علمی که در حدود ۱۰ درصد است می‌توان گفت که رشد کلیه علوم در آمریکا بین ۸ تا ۱۰ است. به‌طور کلی میانگین نرخ رشد تولیدات علمی برای ۵۰ کشور در کل حوزه‌ها حدود ۳۷ درصد و در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی حدود ۴۵ درصد است. با این یافته‌ها به نظر می‌رسد به‌طور متوسط نرخ رشد تولیدات علمی در حوزه‌های علوم انسانی همگام با نرخ رشد سایر حوزه‌های علمی بوده است و حتی در علوم انسانی و اجتماعی نرخ رشدی فراتر از سایر علوم را تجربه می‌کند و این موضوع نشان می‌دهد انتشار مدارک در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی مانند علوم پایه و محض اهمیت دارد.

جدول ۳. نرخ رشد مدارک ۵۰ کشور پیشرو در کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی

رتبه	کشور	نرخ رشد در بین کلیه حوزه‌ها	درصد رشد	کشور	نرخ رشد در بین حوزه‌های انسانی	درصد رشد
۱	ایران	۱.۱۷۳	۱۱۷.۲۶۴	چین	۱.۰۳۹	۱۰۳.۸۷
۲	چین	۰.۸۴۷	۸۴.۶۵۷	ایران	۱.۰۰۲	۱۰۰.۲۰۷
۳	مالزی	۰.۸۴۱	۸۴.۰۷۱	اندونزی	۰.۹۸۲	۹۸.۱۵۲
۴	اندونزی	۰.۷۸	۷۷.۹۵۹	رومانی	۰.۸۶۱	۸۶.۰۸۵
۵	چک	۰.۷۱۴	۷۱.۳۶۲	چک	۰.۸۵۶	۸۵.۵۸
۶	کره جنوبی	۰.۶۵۵	۶۵.۴۷۶	پرتغال	۰.۷۷۵	۷۷.۵۴۵
۷	ترکیه	۰.۶۴۹	۶۴.۸۶۱	کره جنوبی	۰.۷۵۸	۷۵.۷۷۵
۸	تایلند	۰.۶۰۳	۶۰.۳۴۶	ترکیه	۰.۷۳۳	۷۳.۳۱۶
۹	پرتغال	۰.۶۰۳	۶۰.۳۳۱	تایوان	۰.۷۱۵	۷۱.۴۵۶
۱۰	سنگاپور	۰.۵۵۸	۵۵.۸۲۷	اسلونی	۰.۶۷۳	۶۷.۲۸
۱۱	رومانی	۰.۵۵۷	۵۵.۷۱۷	مالزی	۰.۶۴۷	۶۴.۶۷
۱۲	اسلونی	۰.۵۱۸	۵۱.۸۲۷	برزیل	۰.۶۲۵	۶۲.۵۱۵
۱۳	برزیل	۰.۵۰۲	۵۰.۱۵۳	تایلند	۰.۵۶۴	۵۶.۳۷۳
۱۴	کرواسی	۰.۴۵۸	۴۵.۸۱۵	شیلی	۰.۵۶۱	۵۶.۰۵۵
۱۵	شیلی	۰.۴۱۳	۴۱.۳۱۲	سنگاپور	۰.۵۴۲	۵۴.۱۸
۱۶	مکزیک	۰.۴۱۲	۴۱.۲۱۸	کرواسی	۰.۵۳۵	۵۳.۴۶۴
۱۷	اسلواکی	۰.۴۰۵	۴۰.۴۶۸	لهستان	۰.۴۸۲	۴۸.۱۷
۱۸	ایرلند	۰.۳۶۳	۳۶.۲۹	عربستان	۰.۴۶۸	۴۶.۸۴۸
۱۹	لهستان	۰.۳۴۷	۳۴.۶۶۷	اسپانیا	۰.۴۶۱	۴۶.۰۶۳
۲۰	مصر	۰.۳۳۷	۳۳.۷۴۴	مکزیک	۰.۴۳۶	۴۳.۶۰۴
۲۱	اسپانیا	۰.۳۳۶	۳۳.۶۴۹	اسلواکی	۰.۴۰۷	۴۰.۶۸۷
۲۲	ولز	۰.۳۳۱	۳۳.۱۲۵	بلژیک	۰.۳۹۲	۳۹.۱۹۶
۲۳	استرالیا	۰.۲۹۸	۲۹.۷۹۲	ایتالیا	۰.۳۸۵	۳۸.۴۸۱
۲۴	اتریش	۰.۲۹۵	۲۹.۴۷۳	دانمارک	۰.۳۸۱	۳۸.۰۹۸
۲۵	آرژانتین	۰.۲۹۴	۲۹.۳۶۳	آرژانتین	۰.۳۸۱	۳۸.۰۵۸
۲۶	نروژ	۰.۲۸۵	۲۸.۵	یونان	۰.۳۷۹	۳۷.۸۹۶
۲۷	هند	۰.۲۸۴	۲۸.۳۸۲	سوئیس	۰.۳۷۳	۳۷.۳۰۹
۲۸	ایتالیا	۰.۲۷۵	۲۷.۴۸۸	اتریش	۰.۳۷۱	۳۷.۱۴

تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم

ادامه جدول ۳. نرخ رشد مدارک ۵۰ کشور پیشرو در کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی

رتبه	درصد رشد	نرخ رشد در بین حوزه‌های انسانی	کشور	درصد رشد	نرخ رشد در بین کلیه حوزه‌ها	کشور
۲۹	۳۴.۷۱۹	۰.۳۴۷	ایرلند	۲۷.۲۰۳	۰.۲۷۲	عربستان
۳۰	۳۴.۴۵۶	۰.۳۴۵	فنلاند	۲۶.۸۵۵	۰.۲۶۹	دانمارک
۳۱	۳۲.۶۹۴	۰.۳۲۷	مصر	۲۶.۴۶۷	۰.۲۶۵	بلژیک
۳۲	۳۲.۴۵۱	۰.۳۲۵	استرالیا	۲۵.۸۸۲	۰.۲۵۹	سوئیس
۳۳	۳۱.۸۳۸	۰.۳۱۸	هلند	۲۵.۳۶۲	۰.۲۵۴	یونان
۳۴	۳۱.۴۹۸	۰.۳۱۵	آفریقای جنوبی	۲۳.۶۸۸	۰.۲۳۷	نیوزلند
۳۵	۳۰.۲۳	۰.۳۰۲	ژاپن	۲۲.۹۵	۰.۲۲۹	تایوان
۳۶	۲۹.۶۳	۰.۲۹۶	نروژ	۲۲.۹۴۴	۰.۲۲۹	فنلاند
۳۷	۲۹.۲۱	۰.۲۹۲	سوئد	۲۱.۷۳۵	۰.۲۱۷	هلند
۳۸	۲۷.۱۷۴	۰.۲۷۲	هند	۲۰.۹۰۲	۰.۲۰۹	آفریقای جنوبی
۳۹	۲۷.۱۴۴	۰.۲۷۱	نیوزیلند	۲۰.۶۰۷	۰.۲۰۶	سوئد
۴۰	۲۶.۷۱۹	۰.۲۶۷	آلمان	۱۹.۸۴۱	۰.۱۹۸	مجارستان
۴۱	۲۶.۶۶۱	۰.۲۶۷	فرانسه	۱۹.۳۵۳	۰.۱۹۴	آلمان
۴۲	۲۵.۹۹	۰.۲۶	ولز	۱۸.۱۹۶	۰.۱۸۲	ایرلند شمالی
۴۳	۲۵.۹۱۹	۰.۲۵۹	مجارستان	۱۷.۰۷۲	۰.۱۷۱	فرانسه
۴۴	۲۳.۹۹۵	۰.۲۴	کانادا	۱۶.۳۳۵	۰.۱۶۳	اسکاتلند
۴۵	۱۸.۵۵۸	۰.۱۸۶	رژیم غاصب صهیونیستی	۱۶.۱۵۴	۰.۱۶۲	انگلستان
۴۶	۱۸.۲۵۴	۰.۱۸۳	روسیه	۱۴.۸۴۹	۰.۱۴۸	رژیم غاصب صهیونیستی
۴۷	۱۷.۱۳۶	۰.۱۷۱	اسکاتلند	۱۰.۶۴۱	۰.۱۰۶	آمریکا
۴۸	۱۶.۴۱۳	۰.۱۶۴	انگلستان	۱۰.۶۳۸	۰.۱۰۶	روسیه
۴۹	۱۳.۲۶۵	۰.۱۳۳	ایرلند شمالی	۹.۷	۰.۰۹۷	کانادا
۵۰	۷.۹۶۹	۰.۰۸	آمریکا	۹.۱۸۴	۰.۰۹۲	ژاپن
-	۴۴.۸	۰.۴۴۸	کل	۳۶.۸	۰.۳۶۸	کل

پاسخ به سؤال هفتم پژوهش. ۱۰ حوزه موضوعی اول ۵۰ کشور پیشرو در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در وبگاه علوم طی سال‌های ۲۰۱۷-۱۹۹۰ کدام‌اند؟

برای پاسخ به این سؤال جدول ۴ تدارک دیده شده است.

۱۰ حوزه موضوعی مورد توجه ۵۰ کشور پیشرو در جدول ۴ آمده است. همان‌طور که داده‌های جدول نشان می‌دهند از نظر تعداد مدارک حوزه علوم اعصاب‌شناختی با ۱۱۳۸۶۹۰ مدرک و ۱۳.۳۷ درصد در صدر حوزه‌های مورد بررسی ۵۰ کشور قرار دارد که جزء ده اولویت اول ۴۶ کشور بوده و در بین کل حوزه‌های علمی رتبه ۷ را به خود اختصاص داده است. میزان تولیدات علمی حوزه علوم اعصاب‌شناختی در بین کلیه حوزه‌های علمی ۲.۳۶ درصد است. به نظر می‌رسد با صنعتی‌شدن جوامع، مشکلات و آسیب‌های روحی و روانی در کشورهای دنیا بیشتر از گذشته

جدول ۴. فراوانی و درصد فراوانی ۱۰ حوزه موضوعی اول ۵۰ کشور پیشرو در علوم انسانی و اجتماعی

حوزه موضوعی	فراوانی حوزه‌های موضوعی	تعداد مدارک	درصد
علوم اعصاب، عصب‌شناسی ^۱	۴۶	۱۱۳۸۶۹۰	۱۳.۳۷
روانشناسی ^۲	۴۷	۹۶۹۲۵۰	۱۱.۳۸
اقتصاد، بازرگانی ^۳	۴۸	۸۴۵۱۹۱	۹.۹۳
علوم محیطی، بوم‌شناسی ^۴	۴۸	۸۳۵۳۹۷	۹.۸۱
مهندسی ^۵	۴۳	۵۴۹۹۱۹	۶.۴۶
علوم کامپیوتر ^۶	۴۲	۵۰۸۶۰۴	۵.۹۷
آموزش، تحقیقات آموزشی ^۷	۳۶	۴۳۸۹۹۴	۵.۱۵
تاریخ ^۸	۱۵	۴۱۷۰۸۱	۴.۹
ادبیات ^۹	۱۴	۳۷۰۳۳۶	۴.۳۵
علوم اجتماعی و موضوعات مرتبط ^{۱۰}	۱۹	۳۱۶۳۳۲	۳.۷۱
قانون، دولت ^{۱۱}	۱۵	۳۰۷۳۶۳	۳.۶۱
روان‌پزشکی ^{۱۲}	۱۷	۲۵۷۸۹۹	۳.۰۳
تحقیق در عملیات، علم مدیریت ^{۱۳}	۲۱	۲۳۲۴۵۹	۲.۷۳
علوم ورزشی ^{۱۴}	۱۷	۲۲۴۶۶۰	۲.۶۴
محیط‌زیست عمومی، بهداشت حرفه‌ای ^{۱۵}	۶	۱۹۷۴۷۲	۲.۳۲

ظهور یافته است و پژوهشگران این حوزه‌ها نیز بیشتر به واکاوی علمی این آسیب‌ها پرداخته‌اند. از طرف دیگر، علوم اعصاب‌شناختی یک حوزه میان‌رشته‌ای و چندبعدی است که به مطالعه سازمان عملکرد مغز در پردازش اطلاعات و کنش‌های سطوح پایه تا عالی شناختی می‌پردازد. این علم با علوم روانشناسی، یادگیری، اعصاب‌شناسی، هوش مصنوعی، رباتیک، فیزیولوژی، زبان‌شناسی، انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی و آموزش و پرورش در ارتباط است. ۴۸ کشور پیشرو در دو حوزه علوم اقتصادی و علوم زیست‌محیطی هرکدام با انتشار حدود ۱۰ درصد مدارک در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. به نظر می‌رسد مشکلات اقتصادی که گریبان‌گیر کشورهای مختلف است نظر پژوهشگران را جهت پژوهش به خود جلب کرده است. از طرف دیگر از علل پرداختن پژوهشگران به حوزه‌های زیست‌محیطی

1. Neurosciences, Neurology
2. Psychology
3. Business Economics
4. Environmental Sciences, Ecology
5. Engineering
6. Computer Science
7. Education, Educational Research
8. History
9. Literature
10. Social Sciences Other Topics
11. Government Law
12. Psychiatry
13. Operations Research, Management Science
14. Sport Sciences
15. Public Environmental Occupational Health

تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم

می‌توان به افزایش تعداد کارخانه‌ها، آلودگی هوا و تهدیدهای زیست‌محیطی اشاره کرد که تهدیدی برای جوامع بشری است. همچنین از دغدغه‌های اولویت‌دار ۴۷ کشور می‌توان به موضوعات روانشناسی اشاره کرد که با ۱۱.۳۸ درصد رتبه سوم را در بین حوزه‌های علمی به خود اختصاص داده است.

آزمون فرضیه اول پژوهش. بین کل تولیدات علمی و تولیدات حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو رابطه وجود دارد؟ برای پاسخ به فرضیه پژوهش از جدول ۵ استفاده شد.

جدول ۵. نتایج ضریب همبستگی اسپیرمن

متغیرها	تولیدات علمی کل حوزه‌ها
P	R
تولیدات علمی علوم انسانی و اجتماعی	۰.۹۴۹**
	۰.۰۰۰

**P<0.01

برای اینکه مشخص شود از کدام آزمون‌های پارامتری یا ناپارامتری استفاده شود ابتدا باید نرمال بودن توزیع داده‌ها بررسی شود. برای این کار از آزمون کولموگروف-اسمیرونوف استفاده شد. چون مقدار P در آزمون فوق‌الذکر برابر با ۰.۰۴۱ شده است. فرض صفر در این آزمون پیروی داده‌ها از توزیع نرمال و فرض مقابل آن عدم پیروی داده‌ها از توزیع نرمال است. با توجه به مقدار P و رد فرض صفر، توزیع داده‌ها نرمال نبوده است؛ بنابراین از آزمون‌های ناپارامتری برای آزمون متغیرها استفاده شد. با توجه به نوع داده‌ها و نوع متغیرها از آزمون همبستگی اسپیرمن، برای آزمون رابطه میزان تولیدات علمی کل حوزه‌ها با حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی استفاده شد. نتایج در جدول ۵ نشان می‌دهد که بین رتبه کل حوزه‌های علمی و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در سطح ۰.۱ با $\text{sig}=0.000$ ، معنی‌دار بوده است و ضریب همبستگی به دست آمده ۰.۹۴۹ می‌باشد، که نشان‌دهنده همبستگی قوی و مستقیم می‌باشد؛ یعنی بین رتبه‌های تولیدات علمی کل حوزه‌ها و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد. در نتیجه فرضیه پژوهش تأیید می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر روند انتشار تولیدات علمی در کل حوزه‌های علمی و در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی را در بین ۵۰ کشور پیشرو بررسی کرد. یکی از اقدامات اساسی در فرایند سیاست‌گذاری علمی توجه به کمیت و کیفیت انتشارات کشورها در نمایه‌های بین‌المللی است و این موضوع می‌تواند به روشن شدن جهت‌گیری‌های علمی در آینده کمک کند. هر چند کمیت به تنهایی نباید و نمی‌تواند نشان‌دهنده رشد علمی یک کشور باشد اما مشخص شدن وضعیت کشورها از نظر تولید علم در حوزه‌های انسانی و اجتماعی کمک می‌کند تا پژوهشگران بهتر بتوانند خلأهای پژوهشی را شناسایی نمایند. به‌طور کلی یافته‌ها نشان داد انتشار مدارک در کل حوزه‌ها و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی طی سال‌های مورد بررسی روند صعودی داشته است. این نتایج با یافته‌های نوروزی چاکلی و همکارانش (۱۳۸۶) مبنی بر رشد تولیدات علمی ایرانیان در دوره دو ساله ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶ با نتایج پژوهش عصاره و باجی (۱۳۸۸) مبنی بر روند رو به رشد پژوهش‌های علوم اجتماعی ایران طی سال‌های ۲۰۰۶-۱۹۹۰، با نتایج گودرزی (۱۳۹۶) مبنی بر رشد صعودی تولیدات علمی پژوهشگران دانشگاه تهران طی سال‌های ۲۰۱۲-۱۹۸۸ و با نتایج پژوهش لیو، هو، تانگ و وانگ (۲۰۱۵) مبنی بر افزایش انتشارات چین در نمایه استنادی علوم اجتماعی از لحاظ حجم، سهم و رتبه جهانی

همخوانی دارد.

در پژوهش حاضر زبان مدارک تولیدشده در ۵۰ کشور پیشرو در کل حوزه‌های علمی و علوم انسانی و اجتماعی مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد انتشار مدارک در همه حوزه‌ها به زبان انگلیسی غالب است که با نتایج پژوهش امامی (۱۳۸۹) مبنی بر اینکه زبان ۹۸ درصد از تولیدات علمی محققان کشورمان به زبان انگلیسی است همخوانی دارد. در کل حوزه‌ها و حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی پس از زبان انگلیسی زبان‌های آلمانی و فرانسه در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند. در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۲۰ درصد مدارک کشورهایی با زبان‌های فرانسوی، آلمانی، اسپانیولی و روسی به زبان اصلی این کشورها بوده است. ۲ تا ۵ درصد مدارک کشورهایی با زبان‌های ایتالیایی، لهستانی، ژاپنی، پرتغالی و چینی به زبان اصلی آنها بوده است. در این زمینه فلورودی و لی (۲۰۰۹) نیز در بررسی مدارک به زبان بومی و بین‌المللی در میان دانشگاهیان علوم انسانی و اجتماعی چینی به این نتیجه رسیدند که هرچند پژوهشگران چینی به انتشار مدارک انگلیسی تمایل نشان داده‌اند اما انتشارات علوم انسانی و اجتماعی در برخی رشته‌ها به زبان‌های بومی، در حال رشد است که با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد. لی و فلورودی (۲۰۰۹) نیز در پژوهش خود به مشارکت بین‌المللی در برابر تعهدات محلی اشاره می‌کنند و آنها در بررسی زبان انتشارات دانشگاه‌های علوم انسانی هنگ‌کنگ به این نتیجه رسیدند که تسهیلاتی برای انگلیسی‌نویسی پژوهشگران هنگ‌کنگی ایجاد شده و به آثار منتشرشده در نمایه‌های بین‌المللی امتیاز خاصی تعلق گرفته است. این پژوهشگران بر مقاومت پژوهشگران هنگ‌کنگی در حوزه‌های علوم انسانی در برابر انگلیسی‌نویسی آثار خود اشاره می‌کنند که شرکت‌کنندگان در پژوهش، عمدتاً به غیر از انتشار به زبان انگلیسی، به زبان چینی نیز برای خدمت به مخاطبان هدف خود در سطح محلی/منطقه‌ای اقدام می‌کنند و این موضوع می‌تواند در درازمدت بر کاهش آثار به زبان انگلیسی منجر شود؛ بنابراین می‌توان گفت که انتشار مقالات در حوزه‌های علوم انسانی به زبان‌های بومی و محلی و نیز به زبان‌های بین‌المللی از ملزومات عصر حاضر است. همچنین نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش اوسنبلوک، انگلس و سیرتسن (۲۰۱۲) مبنی بر افزایش الگوهای انتشارات علوم اجتماعی و علوم انسانی در فلاندرز و نروژ مبتنی بر زبان انگلیسی، به‌عنوان بخشی از روند بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها همخوانی دارد. عصاره و فارسی (۱۳۸۱) یکی از نارسایی‌های وبگاه علوم را تأکید فراوان به منابع انگلیسی‌زبان می‌دانند که موجب از دست‌دادن جامعیت در بررسی تولیدات علمی کشورهای غیرانگلیسی‌زبان شده است در نتیجه این پایگاه نتوانسته است کل تولیدات علمی کشورهای جهان را به‌طور یکدست پوشش دهد. این نارسایی در کشورهای جهان سوم و همچنین کشورهای غیرانگلیسی‌زبان، نمود بیشتری دارد؛ زیرا بخش اعظم آثارشان که غیرانگلیسی است، در این نمایه‌ها انعکاس نمی‌یابد در نتیجه بررسی کل آثار این کشورها در این پایگاه (به زبان بومی و غیربومی) امکان‌ناپذیر است.

یافته‌ها نشان داد میزان تولیدات علمی حوزه علوم اعصاب‌شناختی در بین ۴۶ کشور دارای بیشترین اهمیت بوده است و اغلب کشورها به این موضوع ورود کرده‌اند. این یافته‌ها در راستای پژوهش رجب‌زاده، نوروزی چاکلی و نورمحمدی (۱۳۹۹) است که بیان می‌کنند امروزه در مراکز تحقیقاتی عمده دنیا مجموعه‌ای از پژوهشگران برای انتقال دانش از علوم پایه و اعصاب‌شناختی به صنعت و دیگر زمینه‌های زندگی بشری در حال تحقیق و پژوهش هستند و به دلیل اثرگذاری اقتصادی و نظامی و نیز تأثیر بر وضعیت بهداشت و سلامت جامعه، هزینه‌های زیادی برای آن صرف می‌شود تا نشان دهد که جامعه صنعتی دریافته است سده آینده، سده علوم اعصاب‌شناختی و رشته‌های وابسته به آن است. به نظر می‌رسد علت اصلی پایین‌بودن انتشارات حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در برخی کشورها به زبان

تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم

اصلی آنها برمی‌گردد که انگلیسی، زبان دوم آنها محسوب می‌شود و پژوهشگران این کشورها بیشتر علاقه‌مند هستند متونشان را به زبان‌های ملی منتشر کنند در نتیجه تعداد انتشارات علوم انسانی و اجتماعی آنها کمتر نشان داده می‌شود. درحالی‌که با مراجعه به پایگاه‌های ملی این کشورها می‌توان به نتایج دیگری دست یافت.

همچنین یافته‌ها نشان داد میانگین نرخ رشد تولیدات علمی ایرانیان در کل حوزه‌ها بیش از ۳.۱۶ برابر میانگین نرخ رشد جهانی و در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی بیش از ۲.۲ برابر میانگین نرخ رشد جهانی است که این اختلاف مقادیر در رتبه‌های به‌دست‌آمده از تولیدات کل حوزه‌های علمی ایرانیان که رتبه ۲۶ و در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی رتبه ۳۸ را کسب کرده بودند به‌وضوح قابل مشاهده است. به نظر می‌رسد پژوهشگران ایرانی در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی نیز مانند پژوهشگران ۲۳ کشور برای رسیدن به رتبه سایر حوزه‌های علمی‌شان فاصله دارند و این فاصله ممکن است از ماهیت تولیدات علمی علوم انسانی و اجتماعی و علوم پایه ناشی شود. در این زمینه برخی از پژوهشگران از جمله داورپناه (۱۳۸۶)، فنادی‌نژاد و حیدری (زودآیند)، چن و همکاران (۲۰۱۵)، تولدو (۲۰۱۸)، و ریل و همکاران (۲۰۱۸)، به وجود الگوهای متفاوت انتشاراتی و استنادی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در مقایسه با علوم پایه تأکید دارند که همسو با نتایج پژوهش حاضر است. در این زمینه نتایج پژوهش تاج‌الدینی، باب‌الحوائجی و موسوی (۱۳۹۶) بر وضعیت ضعیف ترجمان دانش در علوم انسانی ایران از دیدگاه اعضای هیئت علمی علوم انسانی اشاره دارد. این موضوع نشان‌دهنده آن است که علوم انسانی اصولاً با وجود نقش مهم و اساسی که در ایجاد تحول و بالندگی فکر دارند، هنگام پیش‌آمدن مباحث کاربردی و عملی در مهجوریت و انزوا قرار می‌گیرند. انزوای عمومی که دارای ماهیت انسان‌سازی هستند، آسیب‌های جبران‌ناپذیری را به بدنه درونی جامعه وارد می‌سازد. آسیب‌های روانی و اجتماعی که زمینه‌ساز بی‌سازمانی اجتماعی‌اند و به شکل مستمر و فزاینده‌ای ارزش‌های محوری جامعه را مورد چالش قرار می‌دهند. نتایج پژوهش لیو و همکاران (۲۰۱۵) نیز درخصوص رشد جهانی تحقیقات علوم اجتماعی در چین نشان داد که با وجود گرایش ملی به تحقیقات علوم اجتماعی و مانع زبان‌شناختی انتشار برای مخاطبان بین‌المللی، انتشارات چین در نمایه استنادی علوم اجتماعی از لحاظ حجم، سهم جهانی و رتبه‌بندی جهانی افزایش یافته است؛ اما چین همچنان در عرصه علوم اجتماعی نقش عمده‌ای نداشته است که این نتایج با یافته‌های پژوهش حاضر همسو هست. همان‌طور که در مقاله حاضر مشخص شد برخی کشورهای پیشرو از جمله کشورهای آمریکا، انگلستان، کانادا و استرالیا اهمیت زیادی به حوزه‌های انسانی خودشان قائل هستند و انتشارات حوزه‌های انسانی آنها از انتشارات سایر علومشان (از جمله علوم پایه و مهندسی) سبقت گرفته است و این موضوع ضرورت توجه و سرمایه‌گذاری در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی را برای سایر کشورها خاطر نشان می‌سازد که برای رسیدن به توسعه و رقابت در روند بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها، حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی را در اولویت سیاست‌گذاری‌های علمی‌شان قرار دهند.

پیشنهاد‌های اجرایی پژوهش

- با توجه به اینکه نتایج نشان داد میزان تولیدات علمی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در اغلب کشورهای مورد بررسی کمتر از سایر علومشان بوده است بنابراین پیشنهاد می‌شود با توجه به ماهیت متفاوت این حوزه‌ها با سایر حوزه‌های علمی در ارزیابی میزان تولیدات علمی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در وبگاه علوم از معیارهای چندگانه‌ای استفاده شود و تولیدات ملی آنها هم لحاظ شود؛

- پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران آموزش عالی از نتایج پژوهش حاضر در جهت شناسایی مدارک ثبت‌شده از رشته‌های مختلف علوم انسانی و اجتماعی استفاده نمایند تا درک صحیحی از این رشته‌ها در وبگاه علوم به دست آید و در ارزیابی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها آنها را لحاظ کنند؛
- اغلب دانشگاه‌ها و مراکز علمی غیرانگلیسی‌زبان به زبان انگلیسی توجه ویژه‌ای نموده‌اند همان‌گونه که نتایج این پژوهش نیز نشان داد انتشار آثار به زبان انگلیسی در اولویت اول پژوهشگران بوده است؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود تسهیلات انتشار آثار به زبان انگلیسی (از قبیل خدمات ویرایش) برای این پژوهشگران در کشورهای غیرانگلیسی‌زبان فراهم شود؛
- حمایت از پژوهشگران حوزه‌های علوم اعصاب‌شناختی، روانشناسی و علوم اقتصادی با توجه به اینکه این حوزه‌ها در کانون توجه اغلب کشورهای مورد بررسی بوده است؛
- پیشنهاد می‌شود به ویژگی‌های ساختاری و انتشاراتی تولیدات علمی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی کشورهایی مانند انگلستان و کانادا که تولیدات علمی آنها بیش از سایر علومشان بوده است توجه شود.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

- آسیب‌شناسی تمایل نویسندگان ایرانی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی به انتشار مدارک به زبان فارسی؛
- با توجه به اینکه نتایج نشان داد نرخ رشد تولیدات علمی ایرانیان در کل حوزه‌ها بیشتر از حوزه‌های علوم انسانی طی سال‌های مورد بررسی بوده است پیشنهاد می‌شود موانع تولید علم در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی در پایگاه‌های معتبر علمی از دیدگاه استادان و پژوهشگران این حوزه‌ها بررسی شود؛
- پیشنهاد می‌شود در نظام‌های ارزیابی تحقیقات، طرح‌های بودجه‌ریزی و رتبه‌بندی دانشگاه‌ها نقش پایگاه‌های اطلاعاتی ملی (دربردارنده همه کانال‌های انتشاراتی مهم در علوم انسانی و اجتماعی) بررسی شود؛
- پیشنهاد می‌شود با استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی کتابشناختی ملی، تأثیر انواع برون‌دادهای تحقیقاتی در علوم انسانی و اجتماعی مورد ارزیابی قرار گیرد.

فهرست منابع

- اسدی، مریم، و قادری سهی، علی، (۱۳۹۴). سی و نه سال تولید علم ایران در حوزه ژئوفیزیک. فیزیک زمین و فضا، ۴۱ (۱)، ۱۴۷-۱۶۶.
- اسلامی، زهرا، (۱۳۹۶). طراحی الگویی برای سنجش بهره‌وری پژوهشی اعضای هیئت علمی دانشکده‌های علوم اجتماعی و علوم انسانی دانشگاه تهران. رساله دکتری. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. دانشگاه تهران.
- امامی، ابراهیم، (۱۳۸۹). وضعیت تولیدات علمی ایران در سال ۲۰۰۹. ارتباط علمی، ۱۵ (۳)، ۱-۶.
- باقری، شهلا، (۱۳۸۷). علوم انسانی و اجتماعی از بحران به محلی‌سازی: انتقادات و راهکارها. روش‌شناسی علوم انسانی، ۱۴ (۵۴): ۴۷-۶۶.
- بهزادی، زهرا، و جوکار، عبدالرسول، (۱۳۹۰). نگاشت (Mapping) تولیدات علمی حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی کشورهای جهان اسلام در پایگاه web of science در سال‌های ۲۰۰۴-۱۹۹۴. مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات، ۲۲ (۳)، ۱۴۲-۱۵۵.

- تحلیل الگوهای انتشاراتی حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی ۵۰ کشور پیشرو در مقایسه با کل تولیدات علمی آنها در وبگاه علوم پناهی، محمدحسین، (۱۳۸۸). اهمیت علوم انسانی، کنگره ملی علوم انسانی: وضعیت امروز، چشم‌انداز آینده. مجله اینترنتی فارابی. ۵. بازدید شده در ۱۳۹۸.۱۱.۲۵: <http://ensani.ir/fa/article/100682/> اهمیت-علوم-انسانی
- تاج‌الدینی، اورانوس، باب‌الحوادثی، فهیمه، و موسوی، علی، (۱۳۹۶). بررسی وضعیت ترجمان دانش در علوم انسانی کشور. فصلنامه دانش‌شناسی، ۳۸: ۲۵-۳۶.
- توکلی‌زاده راوری، محمد، حاضری، افسانه، نجفی، راضیه، و سهیلی، فرامرز، (۱۳۹۵). تحلیلی بر یک دهه تولید علم پژوهشگران ایرانی در سطح ملی. پژوهش‌نامه علم‌سنجی، ۲ (۴)، ۱-۱.
- حسن‌زاده، محمد، نویدی، فاطمه، و بینش، سیده مژگان، (۱۳۹۲). نظام‌های رتبه‌بندی دانشگاه‌ها. شیراز: انتشارات تخت جمشید.
- حسن‌زاده کمند، هایده، و فدائی، غلامرضا، (۱۳۸۹). بررسی تولیدات علمی اعضای هیئت علمی حوزه علوم انسانی دانشگاه تبریز طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۸۱. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی. ۱۶ (۲)، ۱۵۷-۱۷۵.
- خورشیدی، غلامحسین، و پیشگاهی، شیوا، (۱۳۹۱). پیش‌نیازها و موانع تحقق توسعه علوم انسانی میان‌رشته‌ای. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۴ (۲)، ۱-۱۶.
- داورپناه، محمدرضا، (۱۳۸۹). چالش‌های علم‌سنجی در علوم انسانی. پژوهش‌نامه مبانی تعلیم و تربیت، ۸ (۲)، ۱۲۵-۱۴۶.
- رضایی، مینا، و نوروزی چاکلی، عبدالرضا، (۱۳۹۳). شناسایی و اعتبارسنجی شاخص‌های ارزیابی بهره‌وری پژوهشی پژوهشگران ایران. پژوهش‌نامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ۳۰ (۱)، ۳-۳۹.
- رضاقلی‌فامیان، علی، (۱۳۹۷). ارزیابی دوگانه‌های علوم سخت/نرم و رشته/میان‌رشته‌ای بر اساس عنوان مقالات علمی-پژوهشی فارسی و آی.اس.آی انگلیسی. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۰ (۲)، ۱۱۷-۱۳۹.
- سامانیان، مصیب. (۱۳۸۴). وضعیت تولید علم در ایران در گروه علوم انسانی و موانع توسعه علمی. پژوهش‌نامه تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد. ۱ (۴)، ۱-۳۲.
- شمشیری، بابک، سلیمی، قاسم، و سنگی، فروغ، (۱۳۹۷). معیارهای ارتقای اعضای هیئت علمی در حوزه علوم انسانی از منظر تجارب دانشگاه‌های معتبر دنیا و تجارب اعضای هیئت علمی دانشگاه شیراز پژوهشی ترکیبی. آموزش عالی ایران، ۱۰ (۱)، ۹۹-۱۳۱.
- سهیلی، فرامرز، و عصاره، فریده، (۱۳۸۸). بررسی تولیدات علمی اعضای هیئت علمی دانشگاه رازی در نمایه استنادی علوم طی سال‌های ۲۰۰۸-۱۹۹۲: مطالعه‌ای موردی. مطالعات کتابداری و علم اطلاعات. ۳ (۴)، ۸۱-۱۱۰.
- عصاره، فریده، و باجی، فاطمه، (۱۳۸۸). تولیدات علمی تأثیرگذار نویسندگان علوم اجتماعی ایران در پایگاه وب‌آو ساینس در سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۶، مطالعات کتابداری و علم اطلاعات. ۳ (۲)، ۶۵-۷۶.
- عصاره، فریده، و فارسی، قربانعلی، (۱۳۸۱). نمایه استنادی علوم (SCI): ساختار و کاربردهای آن. رهیافت. ۲۷: ۲۲۶-۲۳۶.
- عصاره، فریده، عفیفیان، فرزانه، نورمحمدی، حمزه‌علی، (۱۳۹۸). طراحی مدل مفهومی و عملیاتی ارزیابی و رتبه‌بندی علمی گروه‌های آموزشی حوزه علوم انسانی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ایران. پژوهش‌نامه علم‌سنجی، ۵ (۹)، ۲۳-۴۶.

- عصاره، فریده، و معرفت، رحمان، (۱۳۸۴). مشارکت پژوهشگران ایرانی در تولید علم جهانی در مدلاین حوزه علوم پایه و بین رشته‌ای پزشکی. *رهیافت*. ۳۵: ۳۹-۴۴.
- عرفان منش، محمدامین، و مروتی اردکانی، مرضیه، (۱۳۹۵). مطالعه علم‌سنجی و تحلیل شبکه‌های همکاری علمی در فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی. *فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، ۸ (۴)، ۵۵-۷۷.
- قاسمی، علی‌اصغر، و امامی میبدی، راضیه، (۱۳۹۴). نقش و جایگاه مطالعات میان‌رشته‌ای در رشد و توسعه علوم انسانی در کشور. *فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، ۷ (۴)، ۱-۱۹.
- قنادی‌نژاد، فرزانه، و حیدری، غلامرضا (زودآیند) روش‌ها و شاخص‌های ارزیابی تولیدات علمی در علوم انسانی و اجتماعی: مرور نظام‌مند. *پژوهش‌نامه علم‌سنجی*. doi:10.22070/rsci.2020.4998.1341
- گودرزی، سمیرا، (۱۳۹۶). بررسی وضعیت تولیدات علمی حوزه علوم انسانی دانشگاه تهران که در طول سال‌های ۱۹۸۸ تا ۲۰۱۲ (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
- مرادی، مرتضی، (۱۳۹۳). گذر پارادایمی از پژوهش‌های کمی به پژوهش‌های کیفی در علوم انسانی. *رهیافت*. ۲۴ (۵۷)، ۹۳-۱۱۶.
- مردانی، امیرحسین، مردانی، اردوان، و شریف‌مقدم، هادی، (۱۳۹۰). بررسی تولید علم پژوهشگران ایرانی در زمینه ایدز: بر اساس داده‌های پایگاه اطلاعاتی Web of Science. *مدیریت سلامت*، ۱۴ (۴۵) ۳۵-۴۶.
- لطف‌آبادی، حسین، (۱۳۸۲). تولید علم و مقالات علمی-پژوهشی علوم انسانی در ایران. *نوآوری‌های آموزشی*، ۲ (۶)، ۷-۱۵.
- نظرزاده زارع محسن، جمالی احسان، آرئین محمدعلی، اسکروچی رامتین، نصیری فیروز علیرضا، (۱۳۹۳). مقایسه تولیدات علمی ایران با کشورهای رقیب خاورمیانه در حوزه تعلیم و تربیت. *مجله علم‌سنجی کاسپین*. ۱ (۲): ۲۲-۳۱.
- نوروزی چاکلی، عبدالرضا، حسن‌زاده، محمد، نورمحمدی، حمزه‌علی، (۱۳۸۸). *سنجش علم، فناوری و نوآوری: مفاهیم و شاخص‌های بین‌المللی*. تهران. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور.
- Archambault, Éric, Vignola-Gagné, Étienne, Côté, Grégoire, Larivière, Vincent, & Gingras, Yves. (2006). Benchmarking scientific output in the social sciences and humanities: The limits of existing databases. *Scientometrics*, 68(3), 329-342.
- Carayol, Nicolas, & Matt, Mireille. (2006). Individual and collective determinants of academic scientists' productivity. *Information Economics and Policy*, 18(1), 55-72.
- Chen, K. H.; Tang, M. C.; Wang, C. M.; Hsiang, J. (2015). Exploring alternative metrics of scholarly performance in the social sciences and humanities in Taiwan. *Scientometrics*, 102(1), 97-112.
- Flowerdew, J. & Li, Y. (2009). English or Chinese? The trade-off between local and international publication among Chinese academics in the humanities and social sciences. *Journal of Second Language Writing*, 18(1), 1-16.
- Grech, Victor. (2019). Write a Scientific Paper (WASP): An overview of differences in styles between the sciences and the humanities. *Early human development*, 129, 96-99.

- King, David A (2001). The Science impact of nations: what different countries get for their research spending. *Nature*, 430 (15), 311-315.
- Kulczycki, Emanuel, Engels, Tim CE, & Nowotniak, Robert. (2017). Publication patterns in the social sciences and humanities in Flanders and Poland. *Proceedings of the the 16th International Conference on Scientometrics & Informetrics*. Oct. 16 – 20, 2017. China: Wuhan University. PP. 95-104.
- Kulczycki, Emanuel, Engels, Tim CE, Pölonen, Janne, Bruun, Kasper, Dušková, Marta, Guns, Raf, . . . Starčić, Andreja Istenič. (2018). Publication patterns in the social sciences and humanities: evidence from eight European countries. *Scientometrics*, 116(1), 463-486.
- Leydesdorff, Loet, & Wagner, Caroline S. (2008). International collaboration in science and the formation of a core group. *Journal of Informetrics*, 2(4), 317-325.
- Li, Yongyan, & Flowerdew, John. (2009). International engagement versus local commitment: Hong Kong academics in the humanities and social sciences writing for publication. *Journal of English for Academic Purposes*, 8(4), 279-293.
- Liu, W., Hu, G., Tang, L., & Wang, Y. (2015). China's global growth in social science research: Uncovering evidence from bibliometric analyses of SSCI publications (1978–2013). *Journal of informetrics*, 9(3), 555-569.
- Nederhof, Anthony, Zwaan, R, De Bruin, R, & Dekker, PJ. (1989). Assessing the usefulness of bibliometric indicators for the humanities and the social and behavioural sciences: A comparative study. *Scientometrics*, 15(5-6), 423-435.
- Osareh, Farideh, & Wilson, Concepción S. (2000). A comparison of Iranian scientific publications in the Science Citation Index: 1985–1989 and 1990–1994. *Scientometrics*, 48(3), 427-442.
- Ossenblok, Tryuken LB, Engels, Tim CE, & Sivertsen, Gunnar. (2012). The representation of the social sciences and humanities in the Web of Science—a comparison of publication patterns and incentive structures in Flanders and Norway (2005–9). *Research Evaluation*, 21(4), 280-290.
- Reale, E. et al. (2017). A review of literature on evaluating the scientific, social and political impact of social sciences and humanities research. *Research Evaluation*. 24(4), 298–308.
- Sivertsen, Gunnar, & Larsen, Birger. (2012). Comprehensive bibliographic coverage of the social sciences and humanities in a citation index: an empirical analysis of the potential. *Scientometrics*, 91(2), 567-575.
- Toledo, E. G. (2018). Research assessment in Humanities and Social Sciences in review. *Revista española de Documentación Científica*, 41(3), 1-14.
- Van Leeuwen, Thed. (2006). The application of bibliometric analyses in the evaluation of social science research. Who benefits from it, and why it is still feasible. *Scientometrics*, 66(1), 133-154.